

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Zuzana Krulichová

**Vliv kondicionality Evropské unie na
srbskou politiku vůči Kosovu**

Bakalářská práce

Praha 2017

Autor práce: **Zuzana Krulichová**

Vedoucí práce: **František Šístek, M.A., Ph.D.**

Rok obhajoby: **2017**

Bibliografický záznam

KRULICHOVÁ, Zuzana. *Vliv kondicionality Evropské unie na srbskou politiku vůči Kosovu*. Praha 2017. 43 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí diplomové práce František Šístek, M.A., Ph.D.

Abstrakt

Tato bakalářská práce zkoumá vliv kondicionality Evropské unie na kosovskou otázku v srbské politice v letech 2008–2015. Zabývá se proměnami srbské politiky v tomto období, ale také teorií rozšiřování EU a kondicionalitou jako jeho nástrojem. S využitím teorie modelu vnějších pobídek analyzuje vliv EU na proměny v srbské politice. Zaměřuje se na dialog vedený mezi Srbskem a Kosovem za přítomnosti EU. Jsou přiblíženy hlavní uzavřené dohody a posuny v přístupovém procesu Srbska. Text také zdůrazňuje faktory, které na straně EU snižují efektivitu procesu kondicionality. Z práce vyplývá, že snaha Srbska o přiblížení se k EU a o rychlejší postupování v přístupovém procesu významně ovlivnila jednání mezi Bělehradem a Prištinou. Ačkoli Srbsko nadále odmítá uznat kosovskou nezávislost, začalo Srbsko jednat se zástupci Kosova na nejvyšší politické úrovni. Došlo k uzavření několika významných dohod, které řeší problémy v severním Kosovu.

Abstract

The aim of this bachelor's thesis is to analyse the influence of EU conditionality on the 'Kosovo question' in Serbian policy. Its focus is on the period between 2008 and 2015. It analyses the shift in Serbian politics with the use of the external incentives model. The core of the analytical part is the dialogue held between Serbia and Kosovo, mediated by the EU. Key agreements are examined as well as the Serbian shift towards the EU membership. Moreover, the text focuses on the factors which affect the effectiveness of EU conditionality. The thesis concludes that Serbian compliance was strongly influenced by the prospect of membership. Serbia still refuses to recognize Kosovo as an independent state. However, several technical and political agreements were reached.

Klíčová slova

EU, kondicionalita, Srbsko, Kosovo, europeizace, normalizace vztahů

Keywords

EU, Serbia, Kosovo, Conditionality, Europeanization

Rozsah práce: 63 826 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 18.5.2017

Zuzana Krulichová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu bakalářské práce Františkovi Šístkovi, M.A., Ph.D. a vedoucímu bakalářského semináře JUDr. Vladimírovi Handlovi, Csc.

TEZE bakalářské práce

Jméno:

Zuzana Krulichová

E-mail:

zuzka.krulichova@gmail.com

Studijní obor:

Mezinárodní teritoriální studia

Semestr a školní rok zahájení práce:

LS 2015/16

Semestr a školní rok ukončení práce:

LS 2016/17

Vedoucí bakalářského semináře:

JUDr. Vladimír Handl, CSc.

Vedoucí práce:

František Šístek, M.A., Ph.D.

Název práce:

Vliv kondicionality Evropské Unie na srbskou politiku vůči Kosovu

Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek)

Práce se zabývá teorií kondicionality EU a způsobem, jakým EU ovlivňuje kandidátské státy. Konkrétně se práce zabývá teorií modelu externích pobídek. Případová studie se zabývá způsobem, jakým EU ovlivnila srbskou politiku vůči EU v letech 2008–2015. Zaměřuje se na podmínky, za jakých je kondicionalita EU efektivní, na hlavní politické strany Srbska a na jejich postoje vůči EU a uznání kosovské samostatnosti. Zároveň také na problémy ze strany EU, které ovlivňují efektivitu celého přístupového procesu.

Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):

Téma práce se významně neproměnilo, pouze byl upraven název tak, aby přesněji reflektoval obsah práce. Původním záměrem bylo věnovat se v práci i srovnání působení kondicionality na jiný obdobný problém v rámci regionu, ale případ kosovské otázky v srbské politice je velmi specifický a komplexní, že od srovnání bylo upuštěno. Dalším důvodem k tomu je rozsah práce.

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

První kapitola se věnuje velmi krátce historickému kontextu konfliktu mezi Srbskem a Kosovem. Další se zabývá teorií vnějších pobídek, europeizace a kondicionality. Největší část práce se zabývá již

kondicionalitou v praxi - ze strany EU i Srbska. Analyzuje vývoj srbské politiky a vliv, který na ně EU měla.

Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):

1. Anastasakis, Othon a Dimitar Bechev. „EU conditionality in South East Europe: bringing commitment to the process". South East European Studies Programme (2003): 1-20, <http://www.epus.rs/sr/aktivnosti/konferencije/solun/pdf/ostala/conditio.pdf> (staženo 10.2.2017).
2. Bandović, Igor a Marko Vujačić. „The European question in Serbia's party politics“. In EU integration and party politics in the Balkans, ed. Corina Stratulat et al. EPC Issue Paper No.77, September 2014.
3. Bauerová, Helena, Hana Hlaváčková a Ladislav Cabada. Politika Rozšiřování A Země Západního Balkánu. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2014.
4. Judah, Tim. Kosovo. Oxford: Oxford University Press, 2008.
5. Vachudová, Milada Anna, Hana Hlaváčková a Ladislav Cabada. Europe Undivided: Democracy, Leverage, And Integration After Communism. New York: Oxford University Press, 2005.
6. Schimmelfennig, Frank a Ulrich Sedelmeier. The Europeanization Of Central and Eastern Europe. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2005).
7. Schimmelfennig, Frank a Ulrich Sedelmeier. „Governance By Conditionality: Eu Rule Transfer To The Candidate Countries of Central and Eastern Europe“. Journal of European Public Policy 11 č.4 (2004): 661-679, <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1350176042000248089> (staženo 8.2.2016).
8. Spornbauer, Martina. EU Peacebuilding in Kosovo and Afghanistan. Leiden: BRILL, 2014.
9. Šlosarčík, Ivo. Transformace Kondicionality V Evropské Unii: Politické Versus Právní Vymáhání Unijních Pravidel. Praha: Karolinum, 2013.
10. Štěpánek, Václav. Jugoslávie – Srbsko – Kosovo: kosovská otázka ve 20. století. Brno: Masarykova Univerzita, 2011.
11. Další zpravodajské zdroje, webové stránky politických stran či evropských institucí.

Podpis studenta a datum

Schváleno

Datum

Podpis

Vedoucí práce

Vedoucí bakalářského semináře

Garant oboru

Seznam zkratek

DS – Demokratická strana

DSS – Demokratická strana Srbska

EK – Evropská komise

EU – Evropská unie

EULEX – mise Evropské unie v Kosovu na podporu právního státu

ICTY – Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii

ICJ – Mezinárodní soudní dvůr v Haagu

LDP – Liberálně demokratická strana

NATO – Severoatlantická aliance

OSN – Organizace spojených národů

SAA – Stabilizační a asociační dohoda

SNS – Srbská pokroková strana

SPO – Srbské hnutí obnovy

SPS – Socialistická strana Srbska

SRS – Srbská radikální strana

UNESCO – Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu

UNMIK – Mise OSN v Kosovu

URS – Spojené regiony Srbska

Obsah

OBSAH	1
ÚVOD	2
1. STATUS KOSOVA: ÚVOD A HISTORICKÝ EXKURZ	8
ÚVOD.....	8
KOSOVO V PRŮBĚHU 20. STOLETÍ	9
MEZINÁRODNÍ SPRÁVA 1999–2008	9
POSTOJ EU K VYHLÁŠENÍ NEZÁVISLOSTI KOSOVA	11
2. EUROPEIZACE A KONDICIONALITA	12
(PŘED)VSTUPNÍ KONDICIONALITA EU	13
MODEL VNĚJŠÍCH POBÍDEK	14
3. VLIV KONDICIONALITY EVROPSKÉ UNIE	16
VZTAH EU K REGIONU ZÁPADNÍHO BALKÁNU.....	16
KONDICIONALITA A ZÁPADNÍ BALKÁN	17
KOSOVSÁ OTÁZKA V RÁMCI KONDICIONALITY	18
VEŘEJNÉ MÍNĚNÍ V SRBSKU MEZI LÉTY 2008 A 2015	20
SRBSKÉ POLITICKÉ STRANY A OTÁZKA KOSOVA A EU.....	21
KOSOVSÁ OTÁZKA A EU V SRBSKÉ POLITICE 2008-2015.....	23
ZÁVĚR	31
SUMMARY	34
POUŽITÁ LITERATURA	35
KNIHY	35
ČLÁNKY A PUBLIKACE	35
INTERNETOVÉ STRÁNKY	37
DOKUMENTY DOSTUPNÉ ONLINE	39
ČLÁNKY ZPRAVODAJSTVÍ DOSTUPNÉ ONLINE	41

Úvod

Politika rozšiřování je jedním z nejvýznamnějších nástrojů zahraniční politiky Evropské unie. Jejím cílem je především stabilizace evropského prostoru a udržení mírového stavu. Po rozšíření o státy střední a východní Evropy v letech 2004 a 2007 se stala prioritou rozšíření oblast západního Balkánu. Již v roce 2000 byla na summitu v Záhřebu potvrzena aspirace těchto států na členství v EU. Státy západního Balkánu se však potýkají s mnoha vnitřními problémy. Nemají zcela rozvinutou tržní ekonomiku či fungující právní systém. Dále přetrvávají otázky spojené s historií regionu. Jsou to například hraniční spory nebo otázky práv menšin apod. EU má ambice pomoci tyto problémy překonat a začlenit země západního Balkánu do EU.

Klíčovou součástí politiky rozšiřování EU je proces kondicionality. Výhody, které plynou ze začlenění státu do EU by jej měly motivovat k co nejrychlejšímu plnění podmínek, které EU pro vstup klade. Před vstupem do EU by tak mělo dojít konsolidaci vnitřního vývoje států. Rozšíření z roku 2004 je převážně považováno za úspěch této strategie. EU stanovila tzv. Kodaňská kritéria a dále státům asistovala v efektivní transformaci. V případě Bulharska a Rumunska, jež přistoupili v roce 2007, je nicméně výsledek procesu kondicionality zpochybňován. V důsledku těchto zkušeností se přijímací proces proměňuje a zpomaluje, a proměnil se tak i proces kondicionality.

Státy západního Balkánu se potýkají s komplexními problémy, které ohrožují stabilitu regionu, což je vzhledem k jeho poloze i potenciálním ohrožením pro stabilitu EU. Jedním z těchto problémů je i otázka statutu Kosova. K jeho vyřešení se EU snaží přispět vyjednáváním a podmiňováním v rámci přístupového procesu obou států, ale především Srbska.

Cíle práce

Tato bakalářská práce se zabývá procesem kondicionality jako nástrojem politiky rozšiřování EU a jejím vlivem na nečlenské státy. Práce se zaměřuje na Srbsko, a to konkrétně na vliv kondicionality na srbskou politiku vůči Kosovu. V současnosti je Srbsko jedním ze dvou států regionu se statutem kandidátské země a normalizace vztahů s Kosovem je hlavní překážkou v jeho přístupovém procesu. Otázka vlivu EU na tyto vztahy je tedy velice aktuální. Cílem práce je analýza vlivu EU na vývoj srbské politiky vůči Kosovu s využitím teorie kondicionality. Zodpoví hlavní výzkumné

otázky: „Jakým způsobem ovlivnila ve sledovaném období kondicionalita EU srbskou politiku vůči Kosovu?“

Práce se zaměřuje na způsob, jakým ovlivňuje proces kondicionality samotná EU, která dané podmínky nastavuje. Zároveň také analyzuje postoje hlavních srbských politických stran, vládních koalic a veřejného mínění v otázkách integrace do EU a samostatnosti Kosova. Práce by tak měla s využitím modelu vnějších pobídek analyzovat, jaké faktory ovlivňují efektivitu kondicionality v tomto daném případě.

Struktura

Práce je rozdělena do hlavních tří tematických celků. První z nich je především kontextuální a měla by poskytnout vhled do situace před rokem 2008. Je členěna na dvě části. První z nich krátce představuje historický vývoj a druhá část se zabývá rolí EU v Kosovu. Vzhledem k tomu, že otázka kosovské samostatnosti je v hlavních rysech známá, je cílem této části práce spíše nastínit proměny statutu Kosova v historii 20. století. Dále také reflektovat období mezinárodní správy Kosova až do roku 2008, kdy byla vyhlášena samostatnost. Zde se práce zaměřuje na počátek fungování misí, které v Kosovu působí i ve hlavním sledovaném období. Mimo to se tato část práce stručně zabývá demografií či významem oblasti pro Srbsko. Druhá část se soustředí na postoj EU k otázce kosovské státnosti, přítomnost EU v Kosovu a na kosovskou perspektivu vstupu do EU.

Druhý tematický celek představuje hlavní teoretický rámec. Tato část vychází, jak již bylo zmíněno, převážně z teorie Franka Schimmelfenniga a Ulricha Sedelmeiera. Jejich práce se zabývá způsobem, jakými EU ovlivňuje kandidátské státy. Na základě série případových studií volí jako nejvhodnější případ model vnějších pobídek, který je v práci představen. Kapitola pracuje i s jinými teoriemi zabývajícími se kondicionalitou či europeizací, které model vnějších pobídek doplňují. Jejím cílem tak je především definovat klíčové faktory, které ovlivňují efektivitu procesu kondicionality.

Třetí část je již analytickým jádrem práce a zabývá se vlivem kondicionality na Srbsko. Nejdříve je reflektován vztah EU k západnímu Balkánu obecně a poté význam oblasti pro politiku rozšiřování EU. Další podkapitola se věnuje podobě kondicionality v této oblasti. Proces kondicionality se od posledního rozšíření proměnil a má zde specifické charakteristiky, které ovlivňují jeho efektivitu. Poté práce analyzuje praxi a problémy kondicionality s využitím již představeného teoretického rámce. Nejprve se zaměřuje na problémy v přístupu EU k regionu a v následující části je do této analýzy začleněn problém Kosova. Jsou zde představena specifika této otázky a jejich vliv na

efektivitu procesu kondicionality. Poslední a nejdější část této kapitoly se zabývá analýzou období mezi léty 2008 a 2015. Jsou zde představeny hlavní srbské politické strany a jejich postoje k integraci Srbska do EU a k otázce Kosova. V souvislosti s politickými stranami je analyzováno také veřejné mínění v Srbsku. Vzhledem k výzkumné otázce se analýza soustředí především na změny na srbské politické scéně, uzavřené dohody mezi Srbskem a Kosovem a jejich implementaci. Závěr shrne, jakým způsobem EU ovlivnila srbský postoj vůči Kosovu a jaké faktory ovlivnily efektivitu procesu kondicionality.

Metodologie

Tato práce je koncipována jako disciplinovaná interpretativní studie¹, jejímž cílem je prozkoumat vztah mezi politikou rozšiřování EU a mezi proměnami srbské politiky vůči Kosovu. K zodpovězení výzkumné otázky tak práce využívá teorii kondicionality a model vnějších pobídek. Jak uvádí Drulák², teorie zde slouží jako vodítko k popsání případu a napomáhá identifikovat hlavní procesy a proměnné. Práce zkoumá proměny srbské politiky vůči Kosovu a pomocí teorie se zaměřuje na faktory, které ovlivňují efektivitu procesu kondicionality. Jedná se tedy o práci na pomezí jedinečné případové studie, jenž se snaží o podrobné prozkoumání jednoho případu a instrumentální případové studie, která naopak využívá případ pro práci s teorií.³

Práce se věnuje období od roku 2008 do konce roku 2015. Kondicionalita byla aplikována na Srbsko již před rokem 2008, ale vyhlášení nezávislé Republiky Kosovo významně proměnilo situaci. Oddělení Černé Hory od Srbska v roce 2006 proces přistoupení výrazně neovlivnilo. Hlavní překážkou v jednáních o přistoupení Srbska do EU byla neochota Srbska spolupracovat s Mezinárodním trestním tribunálem pro bývalou Jugoslávii (ICTY). Do roku 2008 se však tento problém do velké míry konsolidoval a byla uzavřena Stabilizační a asociační dohoda (SAA) a prioritou pro další jednání se tak stala normalizace vztahů s Kosovem. Hlavního milníku v procesu bylo dosaženo v roce 2013 uzavřením tzv. Bruselské dohody. Od té doby se proces značně zpomalil a nedošlo k významným změnám a ani k plné implementaci do té doby uzavřených dohod. Přesto EU otevřela první dvě vyjednávací kapitoly. V roce 2015 byla otevřena 35. kapitola (Jiné otázky: Bod 1 – Normalizace vztahů s Kosovem). Ta shrnuje pohled EU na pokrok Srbska do té doby v otázce normalizace vztahů

¹ Petr Drulák a kol., *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*, (Praha: Portál, 2008), str. 32-35.

² Ibid., str. 34.

s Kosovem a definuje budoucí cíle. Rok 2015 byl tedy vybrán jako konečný bod studie, aby bylo možné vzít v úvahu nejen uzavřené dohody, ale i jejich implementaci.

Literatura

Politikou rozšiřování EU se zabývá široké spektrum světové literatury. Transformativní síla EU je pak častým tématem v této literatuře. Její značná část se soustředí konkrétně na proces kondicionality a geograficky především na státy střední a východní Evropy. Vznikla právě kolem let 2004 a 2007 a staví na zkoumání průběhu těchto rozšíření. Jde například o práci F. Schimmelfenniga a S. Sedelmeiera, dále práci M. Vachudové či A. Moravcsika. I v posledních letech jsou publikovány knihy zkoumající teorii kondicionality EU. Je to například Eli Gatevy, *European Union Enlargement Conditionality*. Literatura posledních let se však zaměřuje spíše na oblast západního Balkánu.

Existuje také množství akademických článků, zabývajících se specifiky kondicionality na západním Balkáně. Tyto články většinou vychází z teoretického základu a zkoumají specifika přístupových procesů. Například G. Noutcheva, *EU Conditionality, State Sovereignty and the Compliance Patterns of Balkan States*. Region bývá zkoumán jako celek, ale mnoho článků volí metodu srovnání několika balkánských států. Klíčovými otázkami těchto prací je úroveň demokratizace v kandidátských státech a europeizace těchto států nebo implementace jednotlivých kodaňských kritérií. Například článek V. Džihice a A. Wieser, *Incentives for Democratisation? Effects of EU Conditionality on Democracy in Bosnia & Hercegovina*.

V případě Srbska, nebo také Chorvatska autoři zkoumají jejich spolupráci s ICTY. Například I. Rangelov, *EU Conditionality and Transitional Justice in the Former Yugoslavia*. Většina článků, které se zaměřují na kondicionalitu v rámci srbského přístupového procesu reflektuje, alespoň minimálně, otázku Kosova. Již menší počet článků zkoumá přímo na vliv kondicionality na dialog mezi Srbskem a Kosovem. Některé aktuálnější články či analýzy think tanků se také zabývají konkrétními dohodami, kterých státy v rámci tohoto dialogu dosáhly. Například S. Economidese a J. Ker-Lindsay, *Pre-Accession Europeanization: The Case of Serbia and Kosovo*.

V české literatuře je toto téma reflektováno výrazně méně. Existují publikace zaměřené na politiku rozšiřování EU či vztah EU k západnímu Balkánu. Je to například

³ Ibid., str. 34-35.

kniha H. Bauerové, H. Hlaváčkové a L. Cabady, *Politika rozšiřování a země západního Balkánu*. Kniha I. Šlosarčíka, *Transformace kondicionality v EU: Politické versus právní vymáhání unijních pravidel* se zabývá především na fungování kondicionality uvnitř EU. Těžištěm literatury v českém kontextu jsou tak obecněji vnější vztahy EU. Pro psaní práce byly proto využívány zdroje zejména v anglickém jazyce.

V historickém exkurzu práce vychází především z monografií, a to například z knihy českého autora Václava Štěpánka – Jugoslávie – Srbsko – Kosovo. Literatura zabývající se historií Kosova či srbsko-kosovským konfliktem bývá recenzenty označována jako tendenční a tato práce se proto snaží se zdroji pracovat v komparaci.

Teoretický rámec práci poskytuje především práce F. Schimmelfenniga a S. Sedelmeiera, stručný titul. Ta se zabývá europeizací a vytváří několik modelů, které vysvětlují europeizaci kandidátských států. Jako nejpřesnější označují tzv. model vnějších pobídek. Jedná se o v této tematické oblasti velice často citované autory. Teoretická část vychází i z dalších monografií a akademických článků. Například z práce S. Economidese a J. Ker-Lindsay: *Pre-Accession Europeanization: The Case of Serbia and Kosovo*. Nebo práce B. Steunenberga a A. Dimitrova, *Compliance in the EU Enlargement Process: The limits of Conditionality*, která na modelu vnějších pobídek staví a analyzuje efektivitu kondicionality.

Jsou i autoři, kteří hodnotí proces kondicionalitu více kriticky. Předmětem kritiky je například legitimita podmínek, neefektivní stanovení podmínek nebo vedlejší efekty pro politický systém kandidátských zemí (například růst preferencí nacionalistických stran). Je to například H. Grabbe a její práce *The EU's Transformative Power*. Tato bakalářská práce však využívá výše zmíněné teorie spíše jako vodítka pro zkoumání vybraného případu.

Někteří autoři dochází k odlišným závěrům ohledně efektivity procesu kondicionality nebo kladou odlišný důraz na aktéry či na různé části procesu. Například text *EU Conditionality in South East Europe: Bringing Commitment to the Proces* O. Anastasakise, se soustředí na EU jako na aktivního aktéra, který musí klást podmínky tak, aby byl celý proces efektivní. Vidí tedy kondicionalitu spíše jako jednostranný proces. Na druhou stranu práce T. Freyburg a S. Richtera *National Identity Matters: the Limited Impact of EU Political Conditionality in the Western Balkans* považuje za klíčový faktor, který ovlivňuje spolupráci kandidátského státu, národní identitu. Pokud jsou podmínky EU v rozporu s národní identitou je pravděpodobné, že kandidátský stát odmítne s EU spolupracovat.

Analytická část vychází z primárních i sekundárních zdrojů. Primární zdroje jsou pro práci klíčové a jedná se především o dokumenty institucí EU. Především práce vychází z každoročně vydávaných zpráv Evropské komise (EK), hodnotící vývoj Srbska. V těchto zprávách jsou mimo hodnocení také zahrnuty oblasti, ve kterých by mělo Srbsko dosáhnout dalšího pokroku, tedy podmínky do budoucna. Další primární zdroje jsou například rezoluce Rady bezpečnosti OSN, či rozhodnutí mezinárodních soudů. Jedná se také o dokumenty srbské vlády jako například rozhodnutí srbského parlamentu o ochraně srbské teritoriální integrity.

Sekundární zdroje jsou především akademické články, které se zabývají vztahy mezi EU a Srbskem, politickým vývojem v Srbsku či významem národní identity pro europeizaci a proces kondicionality. Například práce S. Economidese a J. Ker-Lindsay: *Pre-Accession Europeanization: The Case of Serbia and Kosovo*. Využité texty také vždy nedochází ke stejným závěrům ohledně efektivity kondicionality v Srbsku. Roli však může hrát jejich vydání před uzavřením klíčové dohody v roce 2013. Stále jsou však významným pramenem pro vývoj do data jejich vydání.

Práce často vychází z internetových zdrojů, a to například z oficiálních internetových stránek evropských institucí, mezinárodních misí v Kosovu či internetových stránek srbských politických stran. Instituce EU, stejně jako mise přítomny v Kosovu, pravidelně hodnotí situaci v obou státech. Na jejich oficiálních stránkách jsou pak dostupné studie, které se regionem zabývají. Jedná se například o práci J. Obradovic, *Kosovo: the View from Serbia* publikované Ústavem Evropské unie pro studium bezpečnost. Pro doplnění práce věnuje pozornost i některým zpravodajským portálům jako je například Balkaninsight, Euractiv nebo další srbské či světové zpravodajské servery.

Některé údaje, které práce využívá mohou být problematické. Především průzkumy veřejného mínění či demografické údaje. V severním Kosovu totiž fungují paralelně s kosovskými i srbské instituce a například sčítání lidu či volby jsou často srbským obyvatelstvem bojkotovány. Údaje o veřejném mínění obyvatel v Srbsku či Kosovu či demografické údaje jsou proto analyzovány kriticky a posuzovány v komparaci z více zdrojů. Veřejné mínění je hodnoceno na základě Eurobarometru, což je šetření probíhající v členských i kandidátských státech EU.

1. Status Kosova: úvod a historický exkurz

Úvod

Kosovská otázka je komplexní; zahrnuje problémy politické, hospodářské, sociální, etnické i náboženské. Problémy vychází z historie regionu západního Balkánu jako celku, kdy na tomto území docházelo k pohybu obyvatel a jednotlivé národy patřily v průběhu času do různých nadnárodních celků. Z toho vychází odlišné kulturní zvyklosti, náboženství a jazyk, na jejichž základě se tyto národy často identifikují. Konkrétně v případě území Kosova se střetávají především Albánci a Srbové.⁴ Srbové v současnosti žijí především na severním území Kosova.⁵ Srbské obyvatelstvo je největší menšina v Kosovu, ale vzhledem ke komplikovanému institucionálnímu uspořádání chybí přesné údaje o etnickém složení obyvatelstva a údaje se často liší.⁶ Poslední sčítání lidu proběhlo v roce 2011, jeho výsledky jsou však často zpochybňovány⁷. Do sčítání se nezapojila většina obyvatel severní části území, kde je srbská menšina nejpočetnější, a počet Srbů je tak podle odhadů vyšší. Podle těchto výsledků⁸ žilo v roce 2011 v Kosovu 92,9 % Albánců; 1,6 % Bosňáků; 1,5 % Srbů a další menšiny jako například Turci a Romové. Podle tohoto a předešlých sčítání lidu však dochází dlouhodobě k poklesu srbského obyvatelstva.⁹

Kosovské území je relativně malé, ale má význam nejen strategický (geograficky), ale také historicky symbolický. Pro obě národnosti symbolizuje kolébku jejich státnosti, jejíž teritoriální rámec nebyl ani pro jeden z těchto národů v průběhu historie naplněn k ideální představě tzv. Velkého Srbska či Velké Albánie.

⁴ Tim Judah, *Kosovo*, (New York: Oxford University Press, 2008), str. 18-22.

⁵ „Kosovo poulation“, World Population Review, <http://worldpopulationreview.com/countries/kosovo-population/> (staženo 10. 3. 2017).

⁶ Rozvojový program OSN (UNDP) uvádí čísla: 92 % Albánců, 4 % Srbů. <http://www.ks.undp.org/content/kosovo/en/home/countryinfo/> (staženo 20. 3. 2017).

Dále pak např.

České ministerstvo zahraničí vychází z dat z roku 2012 a uvádí tyto počty: Albánci 89,9 %, Srbové (včetně Černochovců) 6,3 %. http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/kosovo/index.html (staženo 20. 3. 2017).

⁷ „The World Factbook“, CIA, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html> (staženo 20. 3. 2017).

Nebo: „Kosovo Population and Housing Census 2011- Final Results: Quality Report“, United Nations Statistics Division, <https://unstats.un.org/unsd/censuskb20/KnowledgebaseArticle10700.aspx> (staženo 20. 3. 2017).

⁸ „Kosovo in Figures“, Kosovo Agency of Statistics, <http://ask.rks-gov.net/media/2899/kosovo-in-figures-2012.pdf> (staženo 20. 3. 2017).

⁹ Ibid.

Kosovo v průběhu 20. století

Území Kosova bylo v průběhu 20. století součástí různých státních celků, většinou s určitou mírou autonomie. Albánská menšina však nebyla autonomní zcela a nebyla ani zcela integrována. Problematická byla jak ekonomika v oblasti Kosova, tak školství dostupné v albánštině. Kosovo zůstávalo v průběhu 20. století administrativní součástí Srbska. Největší míry autonomie dosáhlo Kosovo po druhé světové válce v rámci Jugoslávie. Nestalo se však rovnoprávnou republikou a přetrvávaly zde separatistické tendence. Po nástupu Sloboda Miloševiče k moci docházelo k postupné centralizaci státu. V roce 1990 byla autonomie Kosova zrušena definitivně v reakci na deklaraci vyhlášenou kosovským parlamentem. Ta prohlašovala Kosovo rovnoprávnou jednotkou v rámci federace, a srbskou reakcí bylo zrušení kosovského parlamentu a vlády autonomní oblasti. Kosovo bylo přičleněno pod Srbsko pod názvem Kosovo a Metohije.¹⁰ V roce 1991 vyhlásil rozehnaný parlament samostatnost (byla potvrzena referendem) a dal tak vzniknout Kosovské republice. Srbsko ji oficiálně neuznalo, ale došlo ke vzniku „stínového“ státu, který existoval (a byl tolerován) poněkud paralelně se srbskou vládou.¹¹

Situace v Kosovu eskalovala až ve válečný konflikt, jehož důsledkem byla významná migrace obyvatel, především Srbů. Do konfliktu se zapojila i Organizace spojených národů (OSN) v čele s USA a v roce 1999 se vojensky zapojila Severoatlantická aliance (NATO), která území Srbska i Kosova po dobu 78 dní bombardovala.¹² Tento útok prakticky ukončil boje a krátce poté byla přijata rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1244, nařizující srbských vojsk z Kosova, které mělo být nadále pod mezinárodní správou.¹³

Mezinárodní správa 1999–2008

V Kosovu zahájila v roce 1999 činnost mise OSN (UNMIK) jejímž hlavním cílem bylo vytvoření demokratických institucí, rekonstrukce ekonomiky tedy obnovení normálního života v Kosovu. Rezoluce č. 1244 poskytovala hlavní právní rámec k výkonu veřejné moci na území Kosova a prakticky omezovala moc Srbska na minimum. Od roku 2001 se kosovské instituce postupně osamostatňovaly.¹⁴

¹⁰Ibid., str. 430.

¹¹Ibid., str. 433-434.

¹²Tim Judah, *Kosovo*, str. 70–91.

¹³„Resolution 1244“, UN General Assembly, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement> (staženo 10. 2. 2017).

¹⁴Martina Spornbauer, *EU Peacebuilding in Kosovo and Afghanistan*, (Leiden: BRILL, 2014), str. 56-62.

Do roku 2004 byla mezinárodní správou prosazována především strategie „standard před statusem“ a prioritou bylo vytvoření demokratických institucí a funkčního právního systému, který by zajistil schopnost samosprávy území. V březnu 2004 však došlo k několika násilným incidentům především mezi Albánci a Srby v oblasti severního Kosova. Problémy se vyhrocovaly, a mezinárodní společenství se tak rozhodlo, že situace je již neudržitelná a přikročilo se k jednání o statusu Kosova.¹⁵

V roce 2005 byl do čela vyjednávání jmenován bývalý finský prezident Ahtisaari, podle jehož plánu mělo dojít ke stažení správy OSN, kterou by nahradily dvě mise EU a v zemi by zůstaly přítomny jednotky NATO. Plán dále počítal se speciální ochranou pro menšiny v Kosovou. Ahtisaariho plán byl předložen Radě bezpečnosti OSN, nedošlo však ke shodě a Rada bezpečnosti nepřijala novou rezoluci, která by nahradila rezoluci č. 1244.¹⁶

Kosovo vyhlásilo samostatnost 17. února 2008. Ta byla uznána USA, dvaceti členskými státy EU, a naopak nebyla uznána Ruskem, Čínou, Indií a dalšími, především však Srbskem. Situace byla nejasná, protože rezoluce č. 1244 zůstala v platnosti a mise EU začínaly svoji činnost. Přestože nebylo dosaženo mezinárodní shody, došlo v podstatě k implementaci Ahtisaariho plánu, po přechodné době 120 dní vešla v platnost ústava Republiky Kosovo a výkonná moc se začala přenášet do rukou vlády, přesto však za stálé přítomnosti mezinárodní správy.¹⁷

Srbsko označilo nezávislost Kosova za porušení mezinárodního práva a narušení územní celistvosti. Požádalo o poradní posudek Mezinárodní soudní dvůr v Haagu (ICJ). Ten v červenci roku 2010 rozhodl, že vyhlášením nezávislosti nebylo mezinárodní právo porušeno. Srbská vláda na rozhodnutí reagovala pouze potvrzením své původní pozice a odmítla uznat vyhlášení kosovské nezávislosti.¹⁸

Jedním z největších problémů se po vyhlášení nezávislosti stala oblast severního Kosova, kde žijí převážně Srbové. V této části Kosova po celou dobu existují srbské paralelní struktury. Jedná se o srbskou administrativu, zdravotnictví, soudnictví apod.¹⁹ Jsou to téměř jediné instituce, které obyvatelé severního Kosova využívají. Praxe zdvojených institucí však přináší problémy, jako jsou vzájemná uznávání dokladů,

¹⁵ Tim Judah, *Kosovo*, str. 108-122.

¹⁶ Martina Spornbauer, *EU Peacebuilding in Kosovo and Afghanistan*, str. 63-64.

¹⁷ *Ibid.*, 66.

¹⁸ „Summary of the Advisory Opinion”, International Court of Justice, staženo 5. 3. 2017, <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/16010.pdf> (staženo 5.3.2018).

diplomů či problémy s infrastrukturou či soudnictvím. Srbské instituce v Kosovu financuje z velké části Bělehrad. Srbové žijící v této oblasti jsou proti nezávislosti Kosova a dali to najevo i v referendu v roce 2012, ve kterém 99,7 % Srbů odmítlo vládu v Prištině a její instituce. Hlavním důvodem je fakt, že kosovské instituce nejsou schopny zajistit stejnou úroveň sociálních služeb jako ty srbské. V oblasti je často problém se spoluprací mezi Srby a mezinárodními misemi a dochází zde i k násilnostem.²⁰

Postoj EU k vyhlášení nezávislosti Kosova

Kosovo vyhlásilo samostatnost v roce 2008. EK zdůraznila, že Kosovo je případ *suis generis* a potvrdila podporu stabilizace a rozvoje Kosova a jeho evropskou perspektivu. Kosovo je tedy potenciálním kandidátem na členství v EU, nicméně pět členských států dodnes neuznalo jeho nezávislost (jmenovitě Slovensko, Španělsko, Kypr, Řecko, Rumunsko). Není proto zcela možné, aby bylo Kosovo plně začleněno do přístupového procesu.²¹

EU se v oblasti angažovala během občanské války a podílela se na obnově oblasti již před vyhlášením nezávislosti. V oblasti působí mise Evropské unie v Kosovu na podporu právního státu (EULEX KOSOVO), jejíž činnost však z počátku Srbové v Kosovu bojkotovali, a mise se tak v průběhu svého fungování potýkala s různými problémy. Jedná se o největší civilní misi EU v rámci Evropské bezpečnostní a obranné politiky, jejímž hlavním cílem je podpora právního státu hlavně v oblasti policejní a soudní. Dále Evropská rada jmenuje zvláštního zástupce EU pro Kosovo, jehož hlavním cílem je koordinace přítomnosti EU v Kosovu a případně poradní funkce pro vládu Kosova. EU dále podporuje ekonomický rozvoj Kosova, které čerpá finanční zdroje z různých evropských rozvojových fondů jako například Nástroj předvstupní pravomoci.²²

V současnosti má Kosovo status kandidátského státu. V roce 2016 byla podepsána stabilizační a asociační dohoda mezi EU a Kosovem.

¹⁹ „Serbia and Kosovo: Normalisation of Relations”, European Parliamentary Research Service, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/579079/EPRS_ATA\(2016\)579079_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/579079/EPRS_ATA(2016)579079_EN.pdf) (staženo 10.2.2017), str. 1-2.

²⁰ Ongoing Pristina – Belgrade Talks: from Decentralization to Regional Cooperation and Future Perspectives. Entela Cukani European Diversity and Autonomy Papers EDAP 04/2012 http://www.eurac.edu/en/research/autonomies/minrig/publications/Documents/EDAP/2012_edap04.pdf, str. 22-23.

²¹ „Kosovo and the EU“, EU Office in Kosovo, staženo 19. 2. 2017, https://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/1387/kosovo-and-eu_en.

²² Ibid.

2. Teorie kondicionality Evropské unie

Klíčovým nástrojem EU k dosažení cíle rozšíření oblasti míru, stability, a demokracie v Evropě je politika rozšiřování. Politika rozšiřování se postupně od 70. let formalizovala a od roku 1993 musí státy splňovat Kodaňská kritéria, tedy základní soubor vstupních požadavků. Prozatím největší rozšíření z let 2004 a 2007 (tzv. východní rozšíření) však bylo pro unii zásadní změnou. I politika rozšiřování se proměnila. Oblastí zájmu se stal především západní Balkán. Ke státům tohoto regionu, na rozdíl od předchozího rozšíření, přistupuje EU individuálněji. Podmínky přístupového procesu zemí západního Balkánu méně formalizuje.²³ V souvislosti s procesem rozšiřování EU a s nutností států přizpůsobit se daným podmínkám se často hovoří o europeizaci či kondicionalitě. Oba tyto pojmy se užívají především v souvislosti s východním rozšířením, ale i v debatě o budoucím rozšiřování unie.²⁴

Europeizace a kondicionalita

Pojem europeizace označuje proces implementace unijních pravidel, legislativy a neformálních zvyklostí do domácí politiky.²⁵ Tímto pojmem se zabývá široké spektrum literatury. Europeizace bývá dále definována jako rozšiřování společných politických pravidel, norem a postupů v rámci Evropy.²⁶

Kondicionalita neboli podmíněnost se nejčastěji definuje jako mechanismus či nástroj politiky rozšiřování, kdy je vstup či předvstupní spolupráce podmíněna splněním určitých podmínek.²⁷ Kondicionalita může být podle typu motivace pozitivní či negativní. Nemusí se týkat jen nečlenských států dané organizace, ale může působit i vnitřně.²⁸

²³ Helena, Bauerová, Hana Hlaváčková a Ladislav Cabada, *Politika Rozšiřování A Země Západního Balkánu* (Praha: Metropolitan University Prague Press, 2014), str. 8-10.

²⁴ Ivo, Šlosarčík, *Transformace kondicionality v Evropské unii: Politické versus právní vymáhání unijních pravidel* (Praha: Karolinum, 2013), str. 8.

²⁵ Tim Haughton, „When Does the EU Make a Difference? Conditionality and the Accession Process in Central and Eastern Europe“, *Political Studies Review* 5 č. 2 (2007): 233-246, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1478-9299.2007.00130.x> (staženo 10. 2. 2017), str. 233-234.

²⁶ Milada Anna, Vachudová, Hana Hlaváčková a Ladislav Cabada, *Europe Undivided: Democracy, Leverage, and Integration after Communism*, (New York: Oxford University Press, 2005), str. 242.

²⁷ Schimmelfennig a Sedelmeier, „Governance by Conditionality“, str. 669.

²⁸ Ivo, Šlosarčík, *Transformace kondicionality v Evropské unii*, str. 8-10.

Někteří autoři také pojmy europeizace a kondicionalita v případě kandidátských států spojují. Hovoří se tak o kandidátské či předvstupní europeizaci, v níž je předchozí proces europeizace podmínkou ke vstupu do EU, nikoli jeho důsledkem.²⁹

(Před)vstupní kondicionalita EU

Proces kondicionality bývá označován jako metoda cukru a biče³⁰ (carrot and stick): EU nastavuje požadavky, které státy musí splnit pro dosažení odměny. V případě vstupní kondicionality EU se většinou jedná o pozitivní motivaci, jejímž hlavním cílem je členství. Mohou to být i krátkodobější cíle, jako je například finanční podpora, liberalizace vízového režimu či navázání asociační dohody. Pokud státy plní dané požadavky, dosahují odměn a přibližují se tak EU. V případě jejich nesplnění je jim odměna odeprána, ale nedochází již k jiným opatřením, jako jsou například sankce či naopak nabídky dalších odměn. Vstupní či předvstupní kondicionalita EU je založena na racionalistickém modelu vyjednávání a rozhodnutí státu plnit podmínky záleží na racionálním kalkulaci nákladů a odměn.³¹

Podle Vachudové³² působí EU na kandidátské státy dvojím způsobem, a to jako pasivní síla (passive leverage) či aktivní síla (active leverage). Pasivní silou rozumíme samotnou přitažlivost členství v EU, které s sebou přináší různé, například ekonomické, výhody. Jako aktivní sílu pak označujeme právě vstupní kondicionalitu. Instituce EU tak nejen pasivně sledují, zda došlo ke splnění podmínek, ale taktéž se snaží kandidátské státy k plnění podmínek motivovat (např. skrze každoroční hodnocení a doporučení, finanční podporu apod.).

Vstupní kondicionalita není výlučným nástrojem EU, je typická například také pro Mezinárodní měnový fond. Nicméně je specifická tím, že EU aktivně podporuje plnění podmínek kandidátskými státy. Vedle toho je důležitou charakteristikou také tendence regulovat i oblasti zájmu, ve kterých nemá EU formální pravomoci ani neformální společné standardy.³³

Podmínky rozšiřování jsou popsány ve zřizovacích smlouvách, ale jsou formulovány relativně vágně. Politický rámec pro vyjednávání je volnější a podmínky je možné přizpůsobovat konkrétní situaci v kandidátských státech. Kodaňská kritéria měla

²⁹ Spyros Economides a Ker-Lindsay James, „Pre-Accession Europeanization: The Case of Serbia and Kosovo”, *Journal of Common Market Studies* 53, č. 5 (2015): 1027-1044, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcms.12238> (staženo 8. 2. 2017), str. 1040.

³⁰ Schimmelfennig a Sedelmeier, „Governance by Conditionality“, str. 670-675.

³¹ Ibid.

³² Vachudová, Hlaváčková a Cabada, *Europe Undivided*, str. 3-5.

proto vytvořit komplexnější politický rámec, formalizovat požadavky kladené na členské státy a jasněji formulovat klíčové oblasti, kterých se kondicionalita dotýká.

Od 90. letech tedy fungují paralelně dvě kondicionality, které lze označit za „kondicionalitu zřizovacích smluv“ a „kodaňskou+ kondicionalitu.“ První z nich je přímo zakotvena v závazném unijním právu a týká se především oblastí, ve kterých členské státy na EU přenesly pravomoci. „Kodaňská+ kondicionalita“ naopak vychází především z nařízení evropských institucí. Obsahově přesahuje princip přenesení práv a je často vágní a v historii několikrát překročila hranice nastavené Kodaňskými kritérii. K tomuto došlo například i v souvislosti s oblastí západního Balkánu, kde byla jako podmínka přístupových jednání kladena spolupráce ICTY.³⁴

Model vnějších pobídek

Způsob, jakým EU na nečlenské státy působí, vysvětlují Schimmelfennig a Sedelmeier pomocí modelu vnějších pobídek (external incentives model). Ten je založený na logice důsledků, kdy se aktéři snaží vyjednat možné maximum podle své vyjednávací pozice a rozhodují se racionálně na základě zvážení nákladů a zisků. EU se snaží kandidátský stát, jehož vnitřní uspořádání se do určité míry liší od pravidel EU, motivovat ke změně. Hlavní motivací k přijetí nových pravidel je samotné členství, ale i jiné krátkodobé benefity. Obecně tedy tento model předpokládá, že *„stát přijme pravidla EU, pokud budou zisky větší než domácí náklady na jejich prosazení“*.³⁵ Výsledek kalkulace závisí podle autorů na čtyřech základních faktorech: *„determinovanosti podmínek, velikosti odměn, kredibilitě odměn a trestů a na domácích nákladech na prosazení podmínek“*.³⁶

Od těchto faktorů se odvíjí i efektivita kondicionality. Podmínky, které má kandidátský stát plnit, by měly být co nejjasnější a legitimní. Celková efektivita je podpořena tím, že daný stát přesně ví, co musí pro získání odměny udělat. Efektivita se dále zvyšuje s velikostí a dostupností odměny: čím vzdálenější je přistoupení, tím menší je ochota států podmínky přijímat. Třetím faktorem je hodnověrnost odměn. Aby byly odměny hodnověrné, musí být EU schopna plnit slíbené odměny, být ve svých požadavcích konzistentní a cílový stát nesmí být schopen získat odměny z jiných zdrojů. Hodnověrnost odměn se zvýší, například pokud EU nabídne členství jinému

³³ Ivo, Šlosarčík, *Transformace kondicionality v Evropské unii*, str. 8-10.

³⁴ Ibid.

³⁵ Schimmelfennig a Sedelmeier, „Governance by Conditionality“, str 664.

³⁶ Ibid., str 665.

státu v regionu. Ostatní kandidátské státy tak vnímají ochotu EU plnit své závazky. Posledním faktorem jsou domácí náklady a počet aktérů, jejichž souhlas je nutný ke změně stávajícího stavu (politické strany, prezident, občané a další). Čím nižší jsou domácí náklady, tím více bude kandidátská země s EU spolupracovat. Nižší počet aktérů, kteří mohou zablokovat změnu systému, proces zefektivní.³⁷

Přístupový proces států východního rozšíření ukazuje, že kondicionalita zřizovacích smluv je obecně efektivnější než „kodaňská“ kondicionalita“. Z výše uvedených podmínek je pro efektivní „kodaňskou“ kondicionalitu“ nejpodstatnější kalkul nákladů kandidátského státu. EU je v silnější vyjednávací pozici, a tak stanovuje podmínky podle vlastního zhodnocení problémů v regionu. Ochota spolupracovat a plnit tyto podmínky je v tomto ohledu klíčová. Podle studie států východního rozšíření však tento kalkul ztrácí na důležitosti s přibližující se finální částí přístupového procesu nebo s přistoupením samotným.³⁸ Dalším důležitým faktorem, který lze na základě studie východního rozšíření hodnotit jako důležitý, je jasnost a legitimita kladených podmínek a jejich přímá návaznost na odměny.³⁹

Stejní autoři formulují další dva modely, které mohou vysvětlit důvody, proč kandidátské státy přejímají pravidla EU. Prvně se jedná o model sociálního učení, který vychází – na rozdíl od prvního modelu (logika důsledku) - z logiky vhodnosti. Aktéři si podle tohoto modelu z dostupných možností vybírají tu nejvhodnější, nebo tu, se kterou se nejvíce identifikují. Kandidátské státy se tak rozhodnou přijmout pravidla EU na základě jejich legitimacy, případně na základě vlastní identifikace s EU a hodnotami, které reprezentuje. Druhým je model získaných poznatků. Vychází z předpokladu nespokojenosti domácí politické scény, která se rozhodne řešit problém přenesením pravidel fungujících v rámci EU do vlastního politického systému.⁴⁰ Existuje však shoda, že model vnějších pobídek je k vysvětlení spolupráce kandidátských států s EU nejvhodnější.⁴¹

³⁷ Ibid., str 665–67.

³⁸ Frank Schimmelfennig a Ulrich Sedelmeier, *The Europeanization of Central and Eastern Europe*, (Ithaca, NY: Cornell University Press, c2005) str. 10.

³⁹ Tim Haughton, „When Does the EU Make a Difference? Conditionality and the Accession Process in Central and Eastern Europe“, str. 242-243.

⁴⁰ Schimmelfennig a Sedelmeier, „Governance by Conditionality“, str. 667-669.

⁴¹ Spyros Economides a Ker-Lindsay James, „Pre-Accession Europeanization: The Case of Serbia and Kosovo“, str. 1040-1041.

Nebo: Steunenberga a Dimitrova, „Compliance in the EU Enlargement Process: The Limits of Conditionality“, *European Union Online Papers* č. 11 (2007): 1-18, <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2007-005.pdf> (staženo 10.2.2017), str. 4-5.

3. Vliv kondicionality Evropské unie

Vztah EU k regionu západního Balkánu

Region západního Balkánu má mnoho vnitřních ekonomických či politických problémů. Ty souvisí nejen s předchozím socialistickým režimem Jugoslávie, ale i s komplikovanou historií a demografií, která vedla k rozmachu nacionalismu a mnoha konfliktům. Po rozpadu Jugoslávie a následných válkách se přidaly konflikty týkající se uspořádání hranic či práv národnostních menšin. I po uzavření Daytonské mírové smlouvy zůstal region nestabilní. Politická i ekonomická stabilita států je pro EU strategicky důležitá. Především kvůli geografické pozici na hranici Schengenského prostoru. Proto může vnitřní situace těchto států negativně ovlivnit bezpečnost a stabilitu v EU. Státy regionu jsou tedy pro EU důležitými strategickými partnery.⁴²

Evropská unie vytvořila politiku postupného přičlenění států západního Balkánu. Státy však musí před vstupem splňovat určitá kritéria. Zdůrazňují se nejen ekonomická či politická kritéria, ale vzhledem k historii i regionální spolupráce.⁴³

V roce 1999 byl zahájen tzv. Proces stabilizace a přidružení, jenž vytváří hlavní rámec pro bilaterální spolupráci mezi EU a státy západního Balkánu. Jedná se především o smlouvy umožňující hospodářskou ale i politickou spolupráci. Tento proces by měl státům dopomoci ke splnění tzv. Kodaňských kritérií. Postup každého státu je každoročně hodnocen Evropskou komisí, na základě čehož jsou dále vydávána doporučení, podle nichž by se státy měly řídit.⁴⁴

Na summitu v Záhřebu v roce 2000, jehož se zúčastnili představitelé členských států EU i států západního Balkánu, byl potvrzen Proces stabilizace a přidružení (SAP) jako hlavní rámec spolupráce. Byla zde zdůrazněna Kodaňská kritéria, jejichž plnění má být sledováno u každé země zvlášť.⁴⁵ Perspektiva členství v EU byla potvrzena na summitu v Soluni v roce 2003. EU zde ve společném prohlášení zdůraznila podporu těchto států ve snaze splnit daná kritéria, a stát se tak členy unie.⁴⁶

⁴² „EU and the Western Balkans“, European Parliament, staženo 5. 3. 2017, http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.2.html.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ „Zagreb Summit“, European Commission Press Release Database, staženo 5. 3. 2017, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-07-169_en.htm.

⁴⁶ „Thessaloniky Declaration 2003“, European Commission Press Release Database, staženo 5. 3. 2017, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-03-163_en.htm.

Kondicionalita a západní Balkán

Kondicionalita je hodnocená jako nejsilnější nástroj EU při jednání s kandidátskými a potenciálně kandidátskými zeměmi.⁴⁷ Obecně je kondicionalita na západním Balkáně založena na několika kategoriích podmínek. Prvně jsou to Kodaňská kritéria⁴⁸, již zmíněný základní rámec politických, ekonomických a právních kritérií, která musí všechny členské státy splňovat. Dále Regionální přístup (Regional Approach)⁴⁹ z roku 1997, který stanovuje, že rozvoj vztahů mezi EU a státy západního Balkánu bude probíhat především na bilaterální bázi – nedojde tedy ke skokovému rozšíření tak jako v roce 2004, ale státy budou v přístupovém procesu postupovat jednotlivě. Stabilizační a asociační proces⁵⁰ je dalším z nich. Jedná se o rámec, který upravuje bilaterální vztahy mezi EU a kandidátským státem, stanovuje ekonomické i politické cíle, upravuje tržní dohody a poskytuje finanční asistenci. Stát k němu může přistoupit až poté, co splní určité individuální podmínky. Poslední zde zmíněné jsou podmínky vycházející z mírových smluv či jiných dokumentů (například Daytonská smlouva, rezoluce Rady OSN č. 1244 apod.).⁵¹

V rámci západního Balkánu se tedy jedná o nástroj, který je multidimenzionální, je regionálně i bilaterálně zaměřený a klade specifické individuální požadavky. Cílem celého přístupového procesu, včetně nástroje kondicionality, je reforma a rekonstrukce států regionu.⁵²

Shrme-li popsanou teorii, kondicionalita EU bude efektivní, pokud bude prosazována konzistentně, pokud budou podmínky jasně dané a legitimní a pokud bude cílová odměna hodnověrná a dostupná. Kondicionalita je většinou poměrně dobře hodnocená jako efektivní nástroj v případě východního rozšíření. Kondicionalita zde působila jako katalyzátor reform, a právě realistická vyhlídka členství byla pro státy v celém procesu hlavní motivací. Nicméně v případě západního Balkánu je situace poněkud jiná. Státy jsou zatíženy konfliktní minulostí a vyhlídka členství je pro ně

⁴⁷ Anastasakis a Bechev, „EU Conditionality in South East Europe: Bringing Commitment to the Process“, South East European Studies Programme (2003): 1-20, <http://www.epus.rs/sr/aktivnosti/konferencije/solun/pdf/ostala/conditio.pdf> (staženo 10. 2. 2017), str.4. Nebo: Steunenberga a Dimitrova, „Compliance in the EU Enlargement Process: The Limits of Conditionality“, str. 1-2.

⁴⁸ Ivo, Šlosarčík, *Transformace kondicionality v Evropské unii*, str. 5.

⁴⁹ „Regional Approach“, European Commission, staženo 15. 3. 2017, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-98-76_en.htm.

⁵⁰ „Stabilization and Association Agreement“, European Commission, staženo 15. 3. 2017, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/glossary/terms/saa_en.

⁵¹ Anastasakis a Bechev, „EU Conditionality in South East Europe“, str. 8.

⁵² Ibid.

vzdálenější než pro země východního rozšíření. Nároky, které na ně EU klade, jsou méně formalizované a spíš vyšší.⁵³

Po rozšíření z let 2004 a 2007 se hovořilo o vyčerpání rozšíření a kapacitách EU pro další rozšíření.⁵⁴ Podle dokumentu *Strategie rozšiřování EU a hlavní výzvy na roky 2006-2007* mají členské státy obavy ohledně kapacity EU a tempa rozšiřování. EU má být při rozšiřování svých závazků opatrná a před přijetím dalších členů má dojít k reformě institucionálního uspořádání.⁵⁵ Tento dokument a celkově převládající nálada uvnitř EU snižuje kredibilitu vyhlídky na získání členství.⁵⁶ Podle standardního Eurobarometru, každoročního průzkumu veřejného mínění v EU, postupně klesá podpora pro další rozšíření. V roce 2006⁵⁷ bylo 46 % dotazovaných pro rozšíření EU. V roce 2009⁵⁸ to bylo 43 %. V roce 2013⁵⁹ došlo k poklesu na 37 %.

Kosovská otázka v rámci kondicionality

Rada Evropské unie deklarovala v návaznosti na vyhlášení kosovské nezávislosti, že členské státy si určí své vztahy s Kosovem individuálně, zatímco postoj EU jako celku je ke statusu Kosova neutrální. EU pouze podporuje stávající činnost mezinárodních misí v Kosovu.⁶⁰ Tento stav značně omezuje vyjednávací pozici EU. Není tak možné, aby EU žádala od Srbska plné uznání samostatnosti Kosova. Někteří představitelé členských států i institucí EU však považují, podle svých vyjádření, uznání kosovské nezávislosti před vstupem do EU za nutnost. Evropská zpravodajka pro Kosovo například v roce 2010 uvedla, že podle jejího názoru není možné, aby se Srbsko stalo členským státem EU, aniž by uznalo samostatnost Kosova. Srovnala tento případ s Kyprem a vyjádřila se proti tomu, aby se do EU začlenil další nevyřešený konflikt.⁶¹

⁵³ Anastasakis a Bechev, „EU Conditionality in South East Europe“, str. 4.

⁵⁴ Frank Schimmelfennig, „EU Political Accession Conditionality after the 2004 Enlargement: Consistency and Effectiveness“, *Journal of European Public Policy* 15, č.6 (2008): 918-937, str. 919.

⁵⁵ „Sdělení komise Evropskému parlamentu a Radě – Strategie rozšíření a hlavní výzvy na roky 2006–2007“, EUR-Lex, staženo 10. 3. 2017. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52006DC0649>.

⁵⁶ Frank Schimmelfennig, „EU Political Accession Conditionality after the 2004 Enlargement“, str. 919.

⁵⁷ „Standard Eurobarometer 66“, Evropská komise, staženo 10. 3. 2017, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb66/eb66_highlights_en.pdf.

⁵⁸ „Standard Eurobarometer 71“, Evropská komise, staženo 10. 3. 2017, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb71/eb71_std_part1.pdf.

⁵⁹ „Standard Eurobarometer 79“, Evropská komise, staženo 10. 3. 2017, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb79/eb79_publ_en.pdf.

⁶⁰ „Council Conclusions on Kosovo“, Slovensko predsedstvo EU 2008, staženo 10. 3. 2017, http://www.eu2008.si/en/News_and_Documents/Council_Conclusions/February/0218_GAERC5.pdf, str. 1-2.

⁶¹ „Serbia Cannot Join EU Without Recognizing Kosovo“, *www.B92.net*, 28. května 2010, http://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2010&mm=05&dd=28&nav_id=67439.

Podporu kosovské státnosti vyjadřuje také velmi výrazně německá kancléřka Merkelová. V roce 2010 podpořila územní celistvost Kosova, jeho budoucí rozvoj ekonomický i politický a označila status Kosova za vyřešenou otázku.⁶² Vzhledem k těmto okolnostem není postoj unie pro Srbsko zcela jednoznačný.

Oficiálními požadavky, na kterých se EU jako celek shoduje, je normalizace vztahů s Kosovem a schválení opatření vedoucí k usnadnění života obyvatel v Kosovu.⁶³ Po vyhlášení samostatnosti Kosova pojmenovala EU několik konkrétních problémů, které podle ní ohrožily přístupový proces Srbska. Jednalo se však především o praktické otázky, které neřešily podstatu problému, status Kosova.⁶⁴ Jednou z důležitých podmínek pro srbský vstup do EU je regionální spolupráce a dobré vztahy se sousedními státy. Vyhlášení kosovské samostatnosti však tyto regionální vztahy narušilo, protože Srbsko dočasně stáhlo své velvyslance ze sousedních států, které uznaly kosovskou státnost a zároveň přidělilo status *persona non grata* velvyslancům Černé Hory a Makedonie. Dále Srbsko blokovalo kosovskou účast v regionálních organizacích a iniciativách. Ze strany EU byl tedy mimo narovnání diplomatických vztahů se sousedními státy požadován konstruktivní přístup k zapojení Kosova do regionálních iniciativ.⁶⁵ Srbsko bylo dále proti mezinárodní přítomnosti v Kosovu včetně mise EULEX, pokud nebyla tato přítomnost autorizována Radou bezpečnosti OSN.⁶⁶ I přes protest UNMIK také došlo k posílení srbských paralelních struktur v Kosovu. Bylo vytvořeno shromáždění samospráv, jehož vznik označila srbská vláda za nutný k zajištění práv Srbů v Kosovu.⁶⁷ Jedním z dalších důležitých otázek byla podle zprávy z roku 2008 správa společné hranice a hraničních přechodů.⁶⁸ Jako další problém bylo vytyčeno například uznávání kosovského vzdělání/diplomů.⁶⁹

Požadavky EU na regionální spolupráci a celkovou normalizaci vztahů jsou považovány za legitimní a jsou formální součástí přístupového procesu. Stejně požadavky regionální spolupráce, uspořádání hranic apod. jsou kladeny i na další státy

⁶² „Merkel: Kosovo Status Issue Has Been Settled Once and for Good“, Official Site of the President of the Republic of Kosovo, <http://www.president-ksgov.net/?page=2,6,774>.

⁶³ „Serbia 2008 Progress Report“, European Commission, [https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid\[0\]=96&field_file_country_tid\[0\]=108](https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid[0]=96&field_file_country_tid[0]=108) (staženo 15. 1. 2017). str. 22-23.

⁶⁴ „Serbia and Kosovo: Normalisation of Relations“, European Parliamentary Research Service.

⁶⁵ „Serbia 2008 Progress Report“, European Commission, str. 20.

⁶⁶ Ibid., str. 21.

⁶⁷ Ibid., str. 21-22.

⁶⁸ Ibid., str. 34.

⁶⁹ Ibid., str. 20.

regionu (například hraniční spor mezi Chorvatskem a Slovinskem).⁷⁰ Nicméně není zcela jasné, jakým způsobem by mohlo Srbsko do EU vstoupit, aniž by došlo k vyřešení statusu Kosova. To je totiž v současnosti také v přístupovém procesu do EU. Efektivitu jednání o kosovské otázce tak snižují nejasné požadavky EU a také nejednoznačná schopnost EU splnit své závazky.

Z úhlu pohledu Srbska je uznání kosovské státnosti klíčovou otázkou územní celistvosti a národní suverenity. Některé požadavky ze strany EU či UNMIK Srbsko vnímá jako narušení národní suverenity. Kupříkladu na požadavek, aby Srbsko odstranilo paralelní struktury v Kosovu, je možné nahlížet jako na nepřímé uznání nezávislosti Kosova. Ze srbského úhlu pohledu se jedná o žádost o stažení vlastních úřadů z území, které je podle ústavy součástí státu.⁷¹ Podmínky týkající se tohoto území jsou tedy předmětem národního zájmu. Srbská vláda na ně může nahlížet odlišně a efektivita procesu kondicionality je tím snížena.⁷²

Pokud výše uvedené podmínky zhodnotíme podle modelu vnějších pobídek, dá se předpokládat, že kondicionalita v případě srbské politiky vůči Kosovu nebude příliš efektivním nástrojem. Náklady pro Srbsko jsou velké, protože otázka Kosova souvisí s národní suverenitou a územní integritou. Současně však EU nepostupuje dostatečně konzistentně a její požadavky nejsou zcela jasně formalizované.

Veřejné mínění v Srbsku mezi léty 2008 a 2015

Veřejné mínění v Srbsku je integraci do EU spíše nakloněno, ale v posledních letech klesá. Mezi lety 2008 a 2015 dosáhla podpora vstupu do EU vrcholu v roce 2009 (73 %). Od toho roku podpora postupně klesala a držela se kolem 55 %. V letech 2011 a 2012 klesla podpora až na 41 % a v následujících třech letech se opět pohybovala kolem 50 %. Obecně obyvatelé Srbska věří, že vstup do EU by mohl pomoci především mladým lidem, ale také by mohl zlepšit situaci v oblasti lidských práv, zdravotnictví, zaměstnanosti apod. Při dotazu na hlavní překážku v přístupovém procesu vidí největší

⁷⁰ „Croatia, Slovenia Sign Border Dispute Deal“, www.cnn.com, 4. listopadu 2009, http://edition.cnn.com/2009/WORLD/europe/11/04/croatia.slovenia.agreement/index.html?_s=PM:WORLD (staženo 11.4.2017).

⁷¹ Jelena Obradović-Wochnik a Alexander Wochnik, „Europeanising the ‘Kosovo Question’: Serbia’s Policies in the Context of EU Integration“, *West European Politics* 35 č.5 (2012): 1158-1181, <http://www.tandfonline.com/doi/citedby/10.1080/01402382.2012.706415?scroll=top&needAccess=true> (staženo 10.3.2017), str. 1171-1173.

⁷² Tina Freyburg a Solveig Richter, „National Identity Matters: The Limited Impact of EU Political Conditionality in the Western Balkans“, *Journal of European Public Policy* 17 č. 2 (2010): 263-281, <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13501760903561450> (staženo 10. 3. 2017), str. 273-275.

část dotazovaných hlavní problém v neustávajícím kladení podmínek ze strany EU.⁷³ Podle průzkumů veřejného mínění také klesá optimismus ohledně brzkého přistoupení Srbska do EU. Velká část dotazovaných předpokládá, že Rusko je největším poskytovatelem finanční podpory pro Srbsko, přestože ve skutečnosti je to EU. Většina dotazovaných si myslí, že problémy mezi Bělehradem a Prištinou by měly být vyřešeny, nehledě na to, že se jedná o podmínky EU.⁷⁴ K otázce uznání kosovské státnosti však mají obyvatelé Srbska postoje stabilnější. Po vyhlášení samostatnosti Kosova byla naprostá většina Srbů proti jejímu uznání.⁷⁵ Negativní postoje vůči kosovské státnosti přetrvávají, ale berou na vědomí, že v praxi je Kosovo v podstatě nezávislé.⁷⁶ Většina dotazovaných v průzkumech preferuje setrvání Kosova v rámci Srbska před vstupem Srbska do EU.⁷⁷

Srbské politické strany a otázka Kosova a EU

Hlavními politickými stranami v Srbsku jsou⁷⁸: Demokratická strana (DS), Socialistická strana Srbska (SPS), Srbská pokroková strana (SNS), Spojené regiony Srbska (URS), Liberálně demokratická strana (LDP), Demokratická strana Srbska (DSS), Srbská radikální strana (SRS) a Srbské hnutí obnovy (SPO).

Demokratická strana byla jednou z prvních opozičních stran. Je stranou sociálně demokratickou a proevropskou. Od počátku své existence podporovala vstup do EU, ale zároveň zastávala názor, že Kosovo by mělo zůstat součástí Srbska. Podle

⁷³ „Serbian Citizens' Attitude towards EU: Public Opinion Poll (December 2015)”, European Integration Office Government of the Republic of Serbia”, http://www.seio.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/istrazivanja_javnog_mnjenja/opinion_poll_december_15.pdf (staženo 10. 4. 2017).

⁷⁴ „Public Opinion Poll“, European Integration Office Government of the Republic of Serbia, <http://www.seio.gov.rs/eng/documents/national-documents/public-opinion-poll> (staženo 10. 4. 2017).

⁷⁵ Jelena Obradovic, „Kosovo: the View from Serbia“, *European Union Institute for Security Studies* (2008):1-6, <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/kosovo.pdf> (staženo 10.3.2017), str. 3-5.

⁷⁶ „Most Serbs Acknowledge Independent Kosovo, Poll“, *Balkan Insight*, 5. března 2013, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbians-acknowledge-kosovo-independence> (staženo 11. 4. 2017).

⁷⁷ „What do Serbian Citizens Think about Their Own Security and the Security of Serbia?“, *Belgrade Centre for Security Policy*, 11. června 2011, <http://www.bezbednost.org/BCSP/4259/We-have-presented-results-of-public-opinion-poll.shtml> (staženo 11. 4. 2017).

Nebo: „Survey of Serbian Public Opinion”, International Republican Institute, http://www.iri.org/sites/default/files/wysiwyg/serbia_november_2015_poll_public_release.pdf (staženo 10. 3. 2017).

⁷⁸ Igor Bandović a Marko Vujačić, „The European Question in Serbia's Party Politics“, in *EU Integration and Party Politics in the Balkans*, ed. Corina Stratulat et al. (EPC Issue Paper No.77, September 2014), 47-69.

Nebo: „Serbia: Political Parties and the EU“, European Parliament, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/565879/EPRS_ATA\(2015\)565879_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/565879/EPRS_ATA(2015)565879_EN.pdf) (staženo 10.3.2017), str. 1-2.

programu z roku 2011 vidí DS integraci do EU jako prioritu zahraniční politiky a v souvislosti s tím by měly být prioritou také vztahy v regionu.⁷⁹ Od roku 2004 byl předsedou strany Boris Tadić. Ten byl v roce 2004 zvolen prezidentem Srbska a znovuzvolen v roce 2008.⁸⁰ Jeho politika byla během toho období konzistentní s politikou strany a velmi podporoval integraci do EU.⁸¹

Socialistickou stranu Srbska vedl Slobodan Milošević. Po jeho smrti se však strana distancovala od minulosti a nacionalistické politiky. Od roku 2008 SPS podporuje vstup Srbska do EU, ale zároveň odmítá uznat samostatnost Kosova. Strana se v programu z roku 2010 identifikuje s EU, ale hodnotí situaci jako volbu mezi teritoriální integritou a integrací do EU a chce hledat kompromis.⁸² Mezi lety 2012 a 2014 byl předseda strany Ivica Dačić premiérem.⁸³

Srbská pokroková strana byla založena v roce 2008 bývalým členem SRS Tomislavem Nikolićem. Část SRS se tak přetransformovala do SNS. Strana podporuje vstup Srbska do EU a účastní se jednání ohledně Kosova, ačkoli nepodporuje jeho samostatnost. Ve svém programu zdůrazňuje nejen vztah k EU, ale i Rusku či USA.⁸⁴ Tomislav Nikolić se stal v roce 2012 prezidentem Srbska.⁸⁵ Ve volbách v roce 2014 strana zvítězila a premiérem se stal Aleksandar Vučić. Ten je v současnosti ministrem zahraničních věcí⁸⁶

Strana Spojené regiony Srbska je stranou spíše proevropskou, z počátku svého fungování byla stranou reformní. Na některé klíčové politické otázky, které souvisí se vstupem do EU, nemá zcela vyhraněný názor. Před rokem 2011 se strana jmenovala G17+.

Nebo: „Key Parties in Serbia“, *Balkan Insight*, 3. dubna 2015, <http://www.balkaninsight.com/en/article/who-is-who-political-parties-in-serbia> (staženo 11. 4. 2017).

⁷⁹ „Izborni program demokratske stranke“, Oficiální internetová stránka DS, <http://www.ds.org.rs/program> (staženo 11. 4. 2017).

⁸⁰ „Demokratska stranka ukratko“, Oficiální internetová stránka DS, <http://www.ds.org.rs/o-nama/demokratska-stranka-ukratko> (staženo 10. 5. 2017).

⁸¹ „Tadić položio zakletvu“, *B92*, 15. února 2008, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=02&dd=15&nav_id=285045 (staženo 10.5.2017).

⁸² „Program Socijalističke Partije Srbije“, Oficiální internetová stránka SPS, <http://www.sps.org.rs/documents/PROGRAM%20SPS.pdf?lang=lat> (staženo 11. 4. 2017).

⁸³ „Predsednik“, Oficiální internetová stránka SPS, <http://www.sps.org.rs/predsednik/?lang=lat> (staženo 10. 5. 2017).

⁸⁴ „Program SNS“, Oficiální internetová stránka SNS, <http://www.sns.org.rs/lat/o-nama/program-sns> (staženo 11. 4. 2017).

⁸⁵ „President“, Official Site of the President of Serbia, <http://www.predsednik.rs/en/president/biography> (staženo 10. 5. 2017).

⁸⁶ „Aleksandar Vučić“, Oficiální internetová stránka SNS, <https://www.sns.org.rs/lat/o-nama/aleksandar-vucic> (staženo 10. 5. 2017).

Liberálně demokratická strana byla založena v roce 2005 liberálními členy DS. Je proevropskou stranou a jedinou z hlavních politických stran, která preferuje uznání nezávislosti Kosova. Podporuje také spolupráci Srbska s ICTY, práva menšin apod.

Demokratická strana Srbska je konzervativní strana zaměřená proti vstupu do EU. Ve svém programu označuje politiku EU vůči Srbsku jako vydírání a jako hlavní příčinu krize Srbska. Podle DSS je hlavní podmínkou pro vstup do EU rozpad Srbska – nezávislost Kosova.⁸⁷ DSS vznikla odštěpením od DS a jejím dlouholetým předsedou byl Vojislav Koštunica.⁸⁸ Ten byl nejprve od roku 2000 srbským prezidentem a v roce 2008 se stal předsedou vlády. Tím byl i v roce 2008, kdy Kosovo vyhlásilo samostatnost.⁸⁹ Odmítal vstup do EU bez Kosova a byl proti misi EU v Kosovu.⁹⁰ Je kritikem vstupu do EU, odmítá požadavek EU na normalizaci vztahů s Kosovem.⁹¹

Srbská radikální strana je nacionalistická strana. Vystupuje proti vstupu Srbska do EU, proti samostatnému Kosovu a prosazuje již dříve zmíněnou myšlenku Velkého Srbska.

Srbské hnutí obnovy je menší stranou, která podporuje vstup Srbska do EU a zároveň podporuje uznání samostatného Kosova.

Po roce 2008, kdy vznikla silně proevropská vláda, je i většina hlavních stran nakloněna integraci do EU. Nicméně zároveň oponují uznání kosovské státnosti. Podle představeného modelu vnějších pobídek je kondicionalita efektivnější, pokud proti ní vystupuje nižší počet politických aktérů. V Srbsku tak stav, kdy se většina politických stran shoduje na významu evropské integrace, napomáhá efektivitě procesu.

Kosovská otázka a EU v srbské politice 2008-2015

Vztah Srbska k EU je komplikovaný z mnoha důvodů. Jedním z nich je účast členských států EU na bombardování Srbska během války v roce 1999. Dalším problémem je samotné uznávání Kosova většinou členských států EU a přítomnost mise EULEX v Kosovu. Vztahy mezi Srbskem a EU byly dále komplikovány i v období

⁸⁷ „Program Stranke“, Oficiální internetová stránka DSS, <http://www.dss.rs/program-stranke/?lng=lat#1454948061455-a2c5319a-01c1> (staženo 11. 4. 2017).

⁸⁸ „Koreni i novo doba“, Oficiální internetová stránka DSS, <http://www.dss.rs/koreni-i-novo-doba/?lng=lat> (staženo 10. 5. 2017).

⁸⁹ „Serbia Profile“, BBC. <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-17913357> (staženo 11. 4. 2017).

⁹⁰ „Serbia Cannot Join EU without Recognizing Kosovo“, *B92*, 28. května 2010, http://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2010&mm=05&dd=28&nav_id=67439 (staženo 11. 4. 2017).

⁹¹ „Vojislav Koštunica: EU koristi pregovore sa Srbijom kao sredstvo za razbijanje i osiromašivanje zemlje“, *NSPM*, 18. prosince 20013, <http://www.nspm.rs/hronika/vojislav-kostunica-eu-koristi->

přístupového procesu, protože v Srbsku dlouho neexistoval konsensus v otázce evropské integrace. Některé politické strany vstup do EU pouze nepovažovaly za prioritu a některé byly zcela proti. Až v roce 2008 byla ustanovena proevropská vláda.⁹²

Již v průběhu roku 2005 byla zahájena vyjednávání ohledně Stabilizační a asociační dohody (SAA), v té době se soustátím Srbska a Černé Hory.⁹³ EU však jednání již rok poté přerušila, kvůli nespolupráci státu s ICTY. Jednalo se o jeden z klíčových požadavků, které EU kladla na Srbsko či Chorvatsko. Přerušená jednání o vstupu do EU posílila separatistické síly v Černé Hoře. V roce 2006 vystoupila Černá Hora ze soustátí.⁹⁴

V roce 2007 se však srbská vláda zavázala s ICTY spolupracovat. Přestože k plné spolupráci nedošlo, rozhodla se EU se Srbskem SAA uzavřít. Vyhlášení samostatné Republiky Kosovo v roce 2008 se však stalo problémem, jenž nahradil spory ohledně spolupráce s ICTY jakožto hlavní překážku ve vyjednávání.⁹⁵ Nejasná pozice EU vůči uznání kosovské státnosti také vedla v Srbsku k představě, že je nutné si vybrat mezi Kosovem a EU.⁹⁶

V Srbsku však panovaly obavy ohledně podpisu SAA, část vlády se obávala, že tento podpis by mohl být de facto uznáním nezávislosti Kosova. V prosinci roku 2007 vydal parlament Rezoluci o ochraně suverenity, teritoriální integrity a ústavnosti. Tato rezoluce například doporučovala vládě podepisovat pouze takové mezinárodní dohody (včetně SAA), jejichž cílem bude zachování územní celistvosti Srbska.⁹⁷ Spor ohledně podepsání SAA vyvolal v Srbsku rozkol ve vládní koalici. Koalice vládla od roku 2007 a složila ji Demokratická strana společně s Demokratickou stranou Srbska – Nové Srbsko a stranou G17+. Spor, ve kterém DS a G17+ prosazovaly podpis SAA a DSS-NS byla proti podpisu, za předpokladu, že Srbsku nebude ze strany EU garantována územní celistvost, vyústil v předčasné volby v květnu 2008. Na ně bylo nahlíženo jako

pregovore-sa-srbijom-kao-sredstvo-za-razbijanje-i-osiromasivanje-zemlje.html?alphabet=l#yvComment97121 (staženo 10.5.2017).

⁹² Obradović-Wochnik a Wochnik, „Europeanising the Kosovo Question”, str.1166.

⁹³ „Serbia“, European Commission, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/serbia_en (staženo 5. 3. 2017).

⁹⁴ Lee Hudson Teslik, „Montenegro’s Referendum on Independence“, *Council on Foreign Relations*, 19. května 2006, <http://www.cfr.org/montenegro/montenegros-referendum-independence/p10725#p5> (staženo 10.5.2017).

⁹⁵ „Serbia 2008 Progress Report“, European Commission.

⁹⁶ Obradović-Wochnik a Wochnik, „Europeanising the Kosovo Question”, str.1168.

⁹⁷ „Resolution of the National Assembly on the Protection of Sovereignty, Territorial Integrity and Constitutional Order of the Republic of Serbia“, Official Site of the Government of Serbia, <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=42050> (staženo 15. 1. 2017).

na volbu mezi proevropskými stranami, prosazujícími větší spolupráci s EU a mezi nacionalistickými stranami, zdůrazňujícími územní integritu Srbska.⁹⁸

EU otevřeně podporovala proevropské strany a jednání o SAA ještě před volbami bylo vnímáno jako snaha volby ovlivnit ve prospěch stran podporující vstup do EU. Ve volbách získala nejvíce hlasů společná koalice liberálních stran Za evropské Srbsko (ZES), které podporovaly snahy o přistoupení do EU a podpis SAA. Zároveň odmítaly uznání nezávislého Kosova. Koalici tvořily strany DS, G17+, SPO, LSV, SDP. Ve volbách získala 38,4 % hlasů a dostala se tak před SRS, která získala 29,4 % hlasů. Následovala DSS-NS s 11,6 % hlasů.⁹⁹ Vládu se podařilo složit proevropským stranám. Přestože se jednalo o koalici jedenácti stran, vláda byla díky problémům v hlavní opoziční straně SRS relativně stabilní. Z té díky rozkolu ohledně otázky vstupu do EU vznikla SNS, která zastávala názory spíše proevropské.¹⁰⁰

Otázka evropské integrace byla jednou z priorit této vlády. Ta přesto odmítala uznat nezávislost Kosova. Současně se snažila o diplomatické jednání v rámci mezinárodní komunity (EU, OSN), ale zároveň trvala na územní integritě Srbska. Také přesunula pravomoci k řešení statusu Kosova z ministerstva Kosova a Metohije na ministerstvo zahraničních věcí. Ministerstvo Kosova a Metohije nebylo zrušeno, ale zůstala mu agenda spíše lokální povahy a otázky spojené s oblastí Kosova se srbskou většinou. Šlo spíše o symbolický krok, protože samotná existence ministerstva a paralelní struktury v Kosovu stále poukazovaly na to, že se jedná o domácí politiku.¹⁰¹ Vládní koalice učinila několik vstřícných kroků směrem k podmínkám kladeným ze strany EU, například více spolupracovala s ICTY a byla aktivní v regionálních iniciativách a pracovala na zlepšení vztahů se sousedními státy. Dále vyslovila souhlas s rozmístěním mise EULEX na celém území Kosova.¹⁰² Vláda se však do určité míry snažila oddělovat otázku Kosova a další podmínky spolupráce s EU. Jednou z podmínek přístupového procesu je regionální spolupráce. Zpráva EU hodnotí Srbsko v této oblasti jako aktivní, ale zároveň bojkotovalo účast Kosova v regionálních iniciativách či na některých událostech. Kupříkladu v rámci Středoevropské zóny volného obchodu (CEFTA)ablokovalo společně Srbsko a Bosna a Hercegovina import kosovského

⁹⁸ Andrew Konitzer, „The Parliamentary Election in Serbia“, *Electoral Studies* 28 (2009) 141–173, <http://www.sciencedirect.com/science/journal/02613794> (staženo 5.3.2017), str. 141-150.

⁹⁹ Ibid., str. 143.

¹⁰⁰ Bandović a Vujačić, „The European Question in Serbia's Party Politics“, str.98.

¹⁰¹ Obradović-Wochnik a Wochnik, „Europeanising the Kosovo Question“, str.1171-1172.

zboží.¹⁰³ Srbská vláda také nadále podporovala paralelní struktury v Kosovu, odrazovala kosovské Srby od účasti ve volbách organizovaných Prištinou v listopadu 2009. Srbská vláda také dlouho neudržovala oficiální komunikaci se zástupci Prištiny a jednala pouze se zástupci misí EULEX nebo UNMIK. Dále odmítala plně spolupracovat v praktických otázkách jako je uznávání diplomů kosovských škol či uznávání kosovských celních známek.¹⁰⁴ Celkově tak došlo s příchodem této vlády k podstatným změnám v přístupu k evropské integraci, ale srbský postoj k otázce Kosova se výrazně nezměnil.

V roce 2009 začalo Srbsko dále postupovat v přístupových jednáních, ale bylo to spíše kvůli plnění podmínky spolupráce s ICTY. V tomto roce byla zrušena vízová povinnost pro občany Srbska cestující do států Schengenského prostoru. Také se Srbsko oficiálně přihlásilo o členství v EU.

Dalším milníkem v otázce statusu Kosova bylo rozhodnutí ICJ ohledně vyhlášení nezávislosti Kosova. Soudní rozhodnutí bylo pouze poradní a srbskou vládu k ničemu nezavazovalo, přesto však bylo pro Srbsko zklamáním. Začaly se ozývat hlasy kritiky k vedení vlády, které očekávalo, že soudní rozhodnutí bude mluvit v srbský prospěch. Někteří politici kritizovali nedostatečnou přípravu na jinou variantu než rozhodnutí ve prospěch Srbska a někteří přímo kritizovali srbskou neochotu uznat samostatné Kosovo. Stále se však jednalo o menšinové názory, které pouze ukazují na určitý posun v srbské politice.¹⁰⁵

Toto rozhodnutí také otevřelo dveře pro dialog mezi Bělehradem a Prištinou, zprostředkovaný EU. Srbsko potvrdilo svou odmítavou pozici k uznání nezávislosti Kosova, ale společně s EU navrhlo v OSN rezoluci, která uznala rozhodnutí ICJ a uvítala ochotu EU zprostředkovat dialog mezi zástupci Srbska a Kosova.¹⁰⁶ Následně reagovala EU tím, že srbská přihláška členství byla postoupena ke zhodnocení EK. Samotný dialog mezi Bělehradem a Prištinou začal v březnu roku 2011. I přes komplikovanost otázky Kosova v domácí politice se podařilo v rámci dialogu dosáhnout různých, spíše praktických dohod, týkajících se například uznávání diplomů. Nicméně

¹⁰² „Serbia 2009 Progress Report“, European Commission, [https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid\[0\]=96&field_file_country_tid\[0\]=108](https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid[0]=96&field_file_country_tid[0]=108) (staženo 15. 1. 2017).

¹⁰³ Obradović-Wochnik a Wochnik, „Europeanising the Kosovo Question“, str.1171-1172.

¹⁰⁴ „Serbia 2009 Progress Report“, European Commission.

¹⁰⁵ Obradović-Wochnik a Wochnik, „Europeanising the Kosovo Question“, str.1175-1177.

¹⁰⁶ „Request for an advisory opinion of the International Court of Justice on whether the unilateral declaration of independence of Kosovo is in accordance with international law“, Security Council, <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20A64%20L.65%20Rev1.pdf> (staženo 10.2.2017).

v severním Kosovu došlo k nepokojům, a jednání tak byla na nějakou dobu pozastavena. Angela Merkelová na tyto nepokoje reagovala návštěvou Bělehradu a požadovala mnohem větší spolupráci Srbska na procesu normalizace vtaů.¹⁰⁷

Dialog dále pokračoval a došlo k několika dohodám mezi Srbskem a Kosovem. Jednalo se o již zmíněné praktické otázky jako například celní známky či uznávání diplomů. Tyto spíše technické záležitosti měly dopad především na obyvatele severního Kosova. Například v roce 2010 kosovská policie přerušila telefonní a internetové sítě poskytované srbskými operátory, kvůli tomu, že neměli potřebné kosovské licence.¹⁰⁸ Jednou z klíčových dohod byla dohoda z konce roku 2011 o správě společné hranice (IBM). Oba státy se shodly na sjednocení systému přechodu hranic a tato dohoda byla označována za průlom ve vyjednávání.¹⁰⁹ K dohodě došlo jen krátce před tím, než měla EK vydat rozhodnutí ohledně kandidátského statusu Srbska. EK doporučila Srbsku přidělit status kandidátské země vzhledem k jeho pokrokům v plnění Kodaňských kritérií a podmínek SAA, nicméně pouze za předpokladu, že Srbsko implementuje všechny do té doby uzavřené dohody. EK doporučila, aby byla přístupová jednání se Srbskem otevřena poté, co učiní další kroky k normalizaci vztahů s Kosovem. Bude respektovat principy regionální spolupráce, řešit otázku telekomunikací a vzájemného uznávání diplomů, bude uznávat dohodu o energetice a bude spolupracovat s misí EULEX.¹¹⁰

Srbsko tedy bylo ze strany EU pod silným tlakem a na začátku roku 2012 Bělehrad odsouhlasil účast Kosova v regionálních organizacích. Podmínkou bylo, že Kosovo nebude vystupovat jako Republika Kosovo, ale jako Kosovo*. Hvězdička odkazuje na rezoluci 1244 a rozhodnutí ICJ.¹¹¹ Ještě v březnu roku 2012 získalo Srbsko oficiálně kandidátský status.¹¹² V roce 2012 se v Srbsku také odehrály parlamentní a prezidentské volby. Kandidát DS Boris Tadić navrhoval čtyřbodový plán, který měl

¹⁰⁷ Economides a Ker-Lindsay, „Pre-Accession Europeanization“, str. 1034.

¹⁰⁸ „Evropská unie, Srbsko a Kosovo“, Euractiv, <http://euractiv.cz/factsheet/evropska-unie-a-svet/evropska-unie-srbsko-a-kosovo-000068/> (staženo 5. 3. 2017).

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ „Serbia 2011 Progress Report“, European Commission, [https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid\[0\]=96&field_file_country_tid\[0\]=108](https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid[0]=96&field_file_country_tid[0]=108) (staženo 15. 1. 2017), str. 19-21.

¹¹¹ „EU Facilitated Dialogue: Agreement on Regional Cooperation and IBM Technical Protocol“, The Council of the EU, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/128138.pdf (staženo 12.3.2017), str.1.

¹¹² „Serbia 2012 Progress Report“, European Commission, [https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid\[0\]=96&field_file_country_tid\[0\]=108](https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid[0]=96&field_file_country_tid[0]=108) (staženo 15. 1. 2017), str. 4.

řešit otázku severního Kosova. Tento plán měl zajistit zvláštní postavení Srbů. Plán byl opozicí přirovnán k Ahtissariho plánu a odmítnut i v severním Kosovu i v Prištině.¹¹³

Prezidentem se stal Tomislav Nikolić, předseda SNS. Vládu sestavila koalice SPS a SNS. Tato vláda se zavázala pokračovat v přístupových jednáních s EU i v dialogu s Kosovem.¹¹⁴ Velkým posunem v jednáních bylo, že se dialog mezi Prištinou a Bělehradem přesunul na nejvyšší politickou úroveň. Poprvé byla jednání vedena dvěma ministerskými předsedy, za účasti EU. V Bruselu se 19. října 2012 setkala vysoká představitelka EU Catherin Ashton, srbský premiér Ivica Dačić a kosovský premiér Hashim Thaçi. EU reagovala slibem projednat na jaře dalšího roku datum zahájení přístupových jednání.¹¹⁵

Od začátku roku 2013 se jednání začala zabývat snad největším problémem, a to otázkou severního Kosova. Za největší úspěch tohoto jednání je považována tzv. Bruselská dohoda, oficiálně „První dohoda o principech vládnutí a normalizaci vztahů“ (First Agreement of Principles Governing the Normalization of Relations). Má patnáct bodů a zabývá se mimo jiné uspořádáním severního Kosova. De facto tím získává Kosovo správu nad celým územím. Srbsko má odstranit své paralelní struktury, má vzniknout například jednotná policie, soudnictví, volby se mají konat jednotně po celém území Kosova za účasti OBSE a mělo by dojít i ke sjednocení otázky telekomunikací a energií. Má vzniknout asociace samospráv se srbskou většinou. Z kosovských 38 samospráv je jich asi 10.¹¹⁶ Obě strany se shodly na způsobu implementace dohody.¹¹⁷ Více než polovina obyvatel Srbska její uzavření schvaluje. Ale 17 % dotázaných ji označuje za zradu národních zájmů.¹¹⁸ Obyvatelé severního Kosova s ní nesouhlasí a po

¹¹³ „North Kosovo Serbs Dismiss Tadic Plan“, *Balkan Insight*, 26. ledna 2015, <http://www.balkaninsight.com/en/article/tadic-s-plan-similar-to-ahtisaari-s> (staženo 11. 4. 2017).

¹¹⁴ Economides a Ker-Lindsay, „Pre-Accession Europeanization“, str. 1034-1036.

¹¹⁵ „Leaders of Serbia, Kosovo Meet for First Time under EU Auspices“, *Radio Free Europe*, 19. října 2012, <http://www.rferl.org/a/kosovo-serbia-eu-meeting/24745120.html> (staženo 11. 4. 2017).

¹¹⁶ Marko Prelec a Naim Rashiti, „Serb Integration in Kosovo After the Brussels Agreement“, *Balkans Policy Research Group* 3 (2015) 1-49, <http://balkansgroup.org/wp-content/uploads/2015/03/Serb-Integration-Kosovo-19-March-2015.pdf> (staženo 10. 3. 2017), 20-30.

¹¹⁷ „Leaked Version of the First Agreement“, RTS, <http://www.rts.rs/upload/storyBoxFileData/2013/04/20/3224318/Originalni%20tekst%20Predloga%20sporazuma.pdf> (staženo 10.2.2017).

Nebo: Engjellushe, Morina, „Brussels First Agreement: A Year after“, *Priština Council on Foreign Relations a Konrad Adenauer Stiftung* (2014): 1-8, http://www.kas.de/wf/doc/kas_37608-1522-1-30.pdf?140429132226 (staženo 10. 3. 2017), str. 1-7.

¹¹⁸ „Anketa: Većinska podrška sporazumu iz Brisela“, RTS, 25. dubna 2013, <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/1312616/anketa-vecinska-podrška-sporazumu-iz-brisela.html> (staženo 11. 4. 2017).

jejím podpisu došlo k mnoha protestům a nepokojům v severním Kosovu i v Bělehradě.¹¹⁹

Některé zdroje hodnotí Bruselskou dohodu jako implicitní uznání kosovské nezávislosti a jako náčrt budoucího uspořádání v nezávislém kosovském státě. Tento krok měl tak pro srbskou vládu velké domácí náklady. V severním Kosovu došlo k protestům. Jeho obyvatelé měli pocit, že dohoda byla vyjednána zcela bez jejich souhlasu, jelikož jejich zástupci totiž nebyli přítomni při vyjednávání. Místní obyvatelstvo nadále dostatečně nespolupracovalo s misí EULEX a jeden člen této mise zemřel při útoku na konvoj mise.¹²⁰ Důkazem odporu srbských obyvatel v severním Kosovu je také velmi nízká účast (10-20%) v regionálních volbách v roce 2013. Volby se uskutečnily ve dvou kolech, protože v prvním z nich došlo k bojkotu a k násilí, což vedlo ke stažení mise OBSE. Druhé kolo proběhlo relativně klidně a EU a OSN označily výsledky za dostatečný mandát pro lokální vládnutí.¹²¹ Nicméně takto nízká účast spíše poukazuje na neochotu místního srbského obyvatelstva spolupracovat.

Srbsko podepsalo dohodu v době, kdy měla EU rozhodovat o otevření přístupových rozhovorů.¹²² EK se také podle očekávání následně rozhodla přístupová jednání otevřít na konci června 2013.¹²³ Vzhledem k veřejnému mínění srbského obyvatelstva je otázka Kosova extrémně citlivá, a taková dohoda má tedy pro vládu vysoké náklady. Je zřejmé, že hlavní motivací srbské vlády k uzavření podobné dohody bylo přiblížení se k EU. Ta také hodnotila tento posun v srbské politice velice pozitivně a hodnotící zpráva o postupu Srbska z roku 2013¹²⁴ je zatím snad nejpozitivnější. Zmiňuje stále nedostatky, ale jako celek hodnotí posun Srbska velice kladně.

Po uzavření dohody se postup zpomalil, což bylo přisuzováno probíhajícím volbám v obou zemích. V březnu 2014 proběhly v Srbsku předčasné parlamentní volby. Vítěznou stranou byla SNS, s 48 % hlasů získala parlamentní většinu. Srbsko pokračovalo v jednání s Kosovem. Země uzavřeli několik dalších dohod. Nicméně se

¹¹⁹ „Srbové v Kosovu se bouří. Nelíbí se jim dohoda Bělehradu s Prištinou“, *Lidové noviny*, 22. dubna 2013, http://www.lidovky.cz/dohodu-dodrzovat-nejbudeme-bouri-se-srbove-v-kosovu-fxp-/zpravy-svet.aspx?c=A130422_175905_ln_zahranici_jzl (staženo 11. 4. 2017).

¹²⁰ Economides a Ker-Lindsay, „Pre-Accession Europeanization“, str. 1035-1036.

¹²¹ Rosa Balfour and Alice Pappas, „Kosovo’s Local Elections and the Way Ahead“, *European Union Institute for Security Studies*, prosinec 2013, http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Alert_41_Kosovo.pdf (staženo 11. 4. 2017), str. 1-2.

¹²² Economides a Ker-Lindsay, „Pre-Accession Europeanization“, str. 1035-1036.

¹²³ „Serbia 2013 Progress Report“, European Commission, [https://ec.europa.eu/neighborhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid\[0\]=96&field_file_country_tid\[0\]=108](https://ec.europa.eu/neighborhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid[0]=96&field_file_country_tid[0]=108) (staženo 15. 1. 2017), str. 1.

¹²⁴ *Ibid.*

výrazně zpomalila rychlost implementace dohod nových i předchozích.¹²⁵ Znovu se však jednalo spíše o technické otázky, jako jsou telekomunikace a dodávky energií. V otázce telekomunikací došlo ke kompromisu. Kosovo získá vlastní telefonní předvolbu a obyvatelé severního Kosova si mohou vybrat dodavatele telekomunikací. Dále došlo k dohodě o otevření hraničního mostu v Mitrovici.¹²⁶ Hodnocení srbského pokroku v procesu normalizace vztahů se ve správách EK z let 2014 a 2015 zhoršil. Implementace dohod nebyla dostatečná a paralelní struktury v severním Kosovu stále zůstávají. Technické dohody jsou tak spíše návratem před rok 2013. Nicméně i přes zpomalení procesu otevřela EU se Srbskem v roce 2015 první dvě kapitoly vyjednávání přistoupení.¹²⁷ Kapitola je v běžném přístupovém procesu 35 a odpovídají různým oblastem komunitárního práva. V případě srbského procesu přistoupení je normalizace vztahů s Kosovem jednou ze samostatných oblastí vyjednávání (kapitola 35), a je tak možné celý proces zablokovat, pokud Srbsko nebude spolupracovat. Podle kapitoly 35 je nutné, aby Srbsko pokračovalo v dialogu, a především aby implementovalo již uzavřené dohody.¹²⁸

Srbsko se nadále drží politiky neuznávání Kosovské státnosti a na konci roku 2015 oponovalo kosovskému vstupu do UNESCO. Přesto, že jeho vstup byl organizací označen za apolitický a nesouvisející s uznáním kosovské samostatnosti. Prezident Nikolić vyjádřil pouze ochotu diskutovat o této otázce v rámci dialogu vedeným EU.¹²⁹

¹²⁵ „Serbia 2015 Progress Report“, European Commission, [https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid\[0\]=96&field_file_country_tid\[0\]=108](https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid[0]=96&field_file_country_tid[0]=108) (staženo 15. 1. 2017), str.1-4.

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ „Serbia and Kosovo: Normalisation of Relations“, European Parliamentary Research Service.

¹²⁸ „Serbian EU Accession Negotiations: Nothing Unexpected in Chapter 35“, European Western Balkans, 28.12.2015, <https://europeanwesternbalkans.com/2015/12/28/serbian-eu-accession-negotiations-nothing-unexpected-in-chapter-35/> (staženo 11. 4. 2017).

¹²⁹ „Controversy Rages Over Kosovo's UNESCO Membership“, Radio Free Europe, 22. října 2015, <https://www.rferl.org/a/kosovo-serbia-fights-unesco-membership/27320037.html> (staženo 10.4.2017).

Závěr

Otázky statusu Kosova a evropské integrace dominovaly srbské politice již před samotným vyhlášením kosovské nezávislosti v roce 2008. Nicméně toto vyhlášení významně proměnilo situaci. Normalizace vztahů s Kosovem se stala hlavní podmínkou pro srbský postup v jednání o přistoupení do EU.

Proces kondicionality je hlavním nástrojem politiky rozšiřování, díky kterým může EU ovlivňovat kandidátské státy. V tomto procesu je stát motivován členstvím v unii k tomu, aby splnil kritéria pro vstup do EU. Podle teorie vnějších pobídek bude stát spolupracovat s EU, pokud budou zisky větší než domácí náklady. Zároveň musí být kladené podmínky jasné a formalizované.

Otázka normalizace vztahů s Kosovem je problematická v mnoha faktorech, které ovlivňují efektivitu kondicionality. EU má v této otázce požadavky, které nejsou zcela jednoznačné ani formalizované. Samostatnost Kosova neuznaly všechny členské státy a oficiálním postojem je pouze podmínka normalizace vztahů. Jedná se o relativně vágní formulaci, která neřeší hlavní problém – status Kosova. Představitelé členských států či unijních institucí se vyjadřují nekonzistentně s oficiálním postojem unie. Zároveň se po rozšíření z let 2004 a 2007 zpomalil samotný proces rozšiřování i ze strany EU. V Srbsku proto vzniká dojem, že EU nemusí být ochotná plnit své závazky. Zároveň zde existuje představa, že Srbsko si musí vybrat mezi členstvím v EU a mezi teritoriální integritou.

Nejen na straně EU, ale i ze strany Srbska je efektivita kondicionality snižována. Náklady spolupráce s EU jsou v tomto ohledu velké. Veřejné mínění v Srbsku je více nakloněno zachování územní celistvosti s Kosovem než vstupu do EU.

Politické strany a vládní koalice v Srbsku tak čelí složité situaci, kdy se snaží přiblížit EU a zároveň odmítají uznat kosovskou státnost. Nejen vlády, ale i opoziční strany jsou většinou nakloněny srbské integraci do EU.

V roce 2008 se vládní koalice rozdělila kvůli otázce podepsání SAA. Část vlády považovala k podepsání této dohody garanci územní celistvosti Srbska. Z nových voleb však vzešla vláda zastávající jasně proevropské názory. Ta se rozhodla proces přidružení urychlit a začala s EU více spolupracovat. Nehledě na to však stále zastávala stejný postoj ohledně samostatnosti Kosova. Začala více spolupracovat s misemi EU v Kosovu. Nicméně stále udržovala paralelní struktury v severním Kosovu. Posun směrem k normalizaci vztahů byl v tomto období pomalejší. Zároveň však Srbsko

postupovalo v přístupovém procesu díky plnění dalších unijních podmínek. Chyběla zde tedy dostatečná motivace.

Dalším posunem bylo rozhodnutí ICJ o vyhlášení kosovské nezávislosti. Podle jeho rozhodnutí Kosovo neporušilo mezinárodní právo. Šlo pouze o poradní rozhodnutí, ale i tak bylo pro Srbsko zklamáním. Následně se srbská vláda rozhodla více spolupracovat s EU a v roce 2011 byl zahájen dialog mezi Bělehradem a Prištinou. Tento dialog se postupně dostal až na nejvyšší politickou úroveň.

EK podmínila zahájení přístupových jednání se Srbskem učiněním dalších kroků k normalizaci vztahů s Kosovem. Největším úspěchem dialogu vedeného s tímto účelem pak byla dohoda z roku 2013. Takzvaná Bruselská dohoda řeší uspořádání v severním Kosovu. Srbská veřejnost i část opozice dohodu kritizovala jako de facto uznání samostatnosti Kosova a značné omezení srbského vlivu v severním Kosovu. Dohoda však byla uzavřena nedlouho před tím, než měla EK jednat o zahájení přístupových jednání se Srbskem. V roce 2015 byly otevřeny první dvě přístupové kapitoly. Jednání se však opět zpomalila. Dohody uzavřené mezi Srbskem a Kosovem nebyly zcela implementovány a paralelní struktury v severním Kosovu tam stále v určité míře zůstávají.

Dohoda se významně dotýká srbských obyvatel v Kosovu. Ti s ní nesouhlasí a z velké části odmítají spolupracovat s kosovskými institucemi i s mezinárodní správou.

Proměny v srbské politice tak do velké míry odpovídají modelu vnějších pobídek tak, jak byl definován na základě východního rozšíření.

Proces se zpomalil po roce 2013. Byly sice otevřeny přístupové rozhovory, ale bez určitého data přistoupení. Zároveň není podle vyjádření některých politiků jasné, zda vůbec bude možné Srbsko přijmout, pokud se nevyřeší otázka Kosova. Otázka Srbska a Kosova bývá přirovnávána k situaci na Kypru. Není pravděpodobné, že po této zkušenosti by byla EU ochotna přijmout Srbsko, které má nevyřešený takto významný konflikt.

Dialog se sice postupně přesunul na vysokou politickou úroveň, ale stále nedošlo k otevření jednání ohledně statusu Kosova.

Postupu v rozhovorech by mohlo napomoci sjednocení postoje členských států EU. Ta by tím posílila svou vyjednávací pozici a mohla klást mnohem jasnější požadavky.

Úspěch kondicionality je tedy v této otázce pouze částečný. Podařilo se dosáhnout určitých dohod, které částečně řeší i otázku severního Kosova. Ochota

Srbska spolupracovat ho posunula v přístupovém procesu do EU. Nicméně k plné integraci do EU je třeba učinit další kroky. Jednou z prvních otevřených kapitol vyjednávání proto byla normalizace vztahů s Kosovem.

Summary

The question of Kosovo independence and the EU integration have been crucial issues in Serbian domestic policy. Since 2008 Serbian governments have been pro-European. However, the reluctance to solve the issue of Kosovo status has been detrimental to the Serbian integrational process.

The European Union expect the candidate states to fulfil certain conditions before enabling them to join the Union. Nevertheless, the EU is not only a passive actor, it also actively monitors the progress of a country and helps in the process. In the conditionality process, the EU offers certain rewards to motivate candidate states to comply with its conditions. According to the external incentives model, the state will comply with the conditions in the case that the benefits are bigger than the costs.

However, the costs are substantial for Serbia. The ‘Kosovo question’ is a question of national integrity and interest. Even though the EU does not require Serbia to recognize Kosovo as an independent state, most of the EU have recognized it. The EU officially requires only the ‘normalization of relations’.

Between the years 2008 and 2015 Serbia changed its policy towards Kosovo substantially. The governments were motivated by the benefits the EU membership offers. After Kosovo declared its independence in 2008 Serbian officials refused to discuss any political matter with their counterparts in Kosovo. With the EU mediation, however, they started talks. At first, only technical talks but in 2012, the dialogue moved to the highest political level.

In 2013, the so-called Brussels agreement was signed between Serbia and Kosovo. The agreement was concerned with the northern part of Kosovo, which is the main issue for both countries since a Serbian majority lives in the region. However, after this agreement was signed, the process came to a standstill.

In general, it can be said, that the motivation of the EU membership is substantial for Serbia. The country changed their policy towards Kosovo to a certain level. The two countries were able to settle some of the major issues in their relationship. The role of the EU in this shift is unquestionable. Nevertheless, the Kosovo issue is still not resolved and the process of conditionality is still not effective enough.

Použitá literatura

Knihy

Bandović, Igor a Marko Vujačić. „The European Question in Serbia's Party Politics“. In *EU Integration and Party Politics in the Balkans*, ed. Corina Stratulat et al. EPC Issue Paper No.77, September 2014.

Bauerová, Helena, Hana Hlaváčková a Ladislav Cabada. *Politika rozšiřování a země západního Balkánu*. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2014.

Drulák, Petr a kol. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008).

Judah, Tim. *Kosovo*. New York: Oxford University Press, 2008.

Štěpánek, Václav. *Jugoslávie – Srbsko – Kosovo: kosovská otázka ve 20. století*. Brno: Masarykova Univerzita, 2011.

Schimmelfennig, Frank a Ulrich Sedelmeier. *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2005).

Spernbauer, Martina. *EU Peacebuilding in Kosovo and Afghanistan*. Leiden: BRILL, 2014.

Šlosarčík, Ivo. *Transformace kondicionality v Evropské unii: politické versus právní vymáhání unijních pravidel*. Praha: Karolinum, 2013.

Vachudová, Milada Anna, Hana Hlaváčková a Ladislav Cabada. *Europe Undivided: Democracy, Leverage, and Integration after Communism*. New York: Oxford University Press, 2005.

Články a publikace

Anastasakis, Othon a Dimitar Bechev. „EU Conditionality in South East Europe: Bringing Commitment to the Process“. *South East European Studies Programme* (2003): 1-20, <http://www.epus.rs/sr/aktivnosti/konferencije/solun/pdf/ostala/conditio.pdf> (staženo 10. 2. 2017).

Cukani, Entela. „Ongoing Pristina – Belgrade Talks: from Decentralization to Regional Cooperation and Future Perspectives“. *European Diversity and Autonomy Papers* 4 (2012) 1-28,

http://www.eurac.edu/en/research/autonomies/minrig/publications/Documents/EDAP/2012_edap04.pdf (staženo 5. 3. 2017)

Economides, Spyros a Ker-Lindsay James. „Pre-Accession Europeanization: The Case of Serbia and Kosovo”. *Journal of Common Market Studies* 53, č. 5 (2015): 1027-1044, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jcms.12238> (staženo 8. 2. 2017).

Engjellushe, Morina. „Brussels First Agreement: A year after“. *Prishtina Council on Foreign Relations a Konrad Adenauer Stiftung* (2014): 1-8, http://www.kas.de/wf/doc/kas_37608-1522-1-30.pdf?140429132226 (staženo 10. 3. 2017).

Freyburg, Tina a Solveig Richter. „National Identity Matters: The Limited Impact of EU Political Conditionality in the Western Balkans”. *Journal of European Public Policy* 17 č. 2 (2010): 263-281, <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13501760903561450> (staženo 10. 3. 2017).

Haughton, Tim. „When Does the EU Make a Difference? Conditionality and the Accession Process in Central and Eastern Europe”. *Political Studies Review* 5 č. 2 (2007): 233-246, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1478-9299.2007.00130.x> (staženo 10. 2. 2017).

Konitzer, Andrew. „The Parliamentary Election in Serbia“. *Electoral Studies* 28 (2009) 141–173, <http://www.sciencedirect.com/science/journal/02613794> (staženo 5.3.2017).

Obradovic, Jelena. „Kosovo: the View from Serbia“. *European Union Institute for Security Studies* (2008):1-6, <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/kosovo.pdf> (staženo 10. 3. 2017).

Obradović-Wochnik, Jelena a Alexander Wochnik. „Europeanising the ‘Kosovo Question’: Serbia’s Policies in the Context of EU Integration”. *West European Politics* 35 č. 5 (2012): 1158-1181, <http://www.tandfonline.com/doi/citedby/10.1080/01402382.2012.706415?scroll=top&needAccess=true> (staženo 10. 3. 2017).

Prelec, Marko a Naim Rashiti. „Serb Integration in Kosovo after the Brussels Agreement”. *Balkans Policy Research Group* 3 (2015) 1-49. <http://balkansgroup.org/wp-content/uploads/2015/03/Serb-Integration-Kosovo-19-March-2015.pdf> (staženo 10. 3. 2017).

Schimmelfennig, Frank. „EU Political Accession Conditionality After The 2004 Enlargement: Consistency And Effectiveness”. *Journal of European Public Policy* 15, č. 6 (2008): 918-937, <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13501760802196861> (staženo 8. 2. 2017).

Schimmelfennig, Frank a Ulrich Sedelmeier. „Governance by Conditionality: Eu Rule Transfer to the Candidate Countries of Central and Eastern Europe”. *Journal of European Public Policy* 11 č.4 (2004): 661-679, <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1350176042000248089> (staženo 8.2.2016).

Steunenberg, Bernard a Dimitrova, Antoaneta. „Compliance in the EU Enlargement Process: The Limits of Conditionality”. *European Union Online Papers* č. 11 (2007): 1-18, <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2007-005.pdf> (staženo 10. 2. 2017).

Internetové stránky

„Aleksandar Vučić“. Oficiální internetová stránka SNS. <https://www.sns.org.rs/lat/o-nama/aleksandar-vucic> (staženo 10. 5. 2017).

„About Kosovo”. United Nations Development Programme in Kosovo. <http://www.ks.undp.org/content/kosovo/en/home/countryinfo/> (staženo 10. 3. 2017).

„Demokratska stranka ukratko“. Oficiální internetová stránka DS. <http://www.ds.org.rs/o-nama/demokratska-stranka-ukratko> (staženo 10. 5. 2017).

„EU and the Western Balkans“. European Parlament. http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/en/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.2.html (staženo 5. 3. 2017).

„Evropská unie, Srbsko a Kosovo“. Euractiv. <http://euractiv.cz/factsheet/evropska-unie-a-svet/evropska-unie-srbsko-a-kosovo-000068/> (staženo 5. 3. 2017).

„Izborni program demokratske stranke“. Oficiální internetová stránka DS. <http://www.ds.org.rs/program> (staženo 11. 4. 2017).

„Koreni i novo doba“. Oficiální internetová stránka DSS. <http://www.dss.rs/koreni-i-novo-doba/?lng=lat> (staženo 10. 5. 2017).

„Kosovo“. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/kosovo/index.html (staženo 20. 3. 2017).

- „Kosovo and the EU“. EU Office in Kosovo.
https://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/1387/kosovo-and-eu_en (staženo 19. 2. 2017).
- „Kosovo in Figures“. Kosovo Agency of Statistics. <http://ask.rks.gov.net/media/2899/kosovo-in-figures-2012.pdf> (staženo 20. 3. 2017).
- „Kosovo Poulation“. World Population Review.
<http://worldpopulationreview.com/countries/kosovo-population/> (staženo 10. 3. 2017).
- „Kosovo Population and Housing Census 2011- Final Results: Quality Report“. United Nations Statistics Division.
<https://unstats.un.org/unsd/censuskb20/KnowledgebaseArticle10700.aspx> (staženo 20. 3. 2017).
- „Merkel: Kosovo Status Issue“. Official Site of the President of the Republic of Kosovo. <http://www.president-ksgov.net/?page=2,6,774> (staženo 11. 4. 2017).
- „Regional Approach“. European Commision. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-98-76_en.htm (staženo 15. 3. 2017).
- „Predsednik“. Oficiální internetová stránka SPS.
<http://www.sps.org.rs/predsednik/?lang=lat> (staženo 10. 5. 2017).
- „President“. Official Site of the President of Serbia.
<http://www.predsednik.rs/en/president/biography> (staženo 10. 5. 2017).
- „Program SNS“. Oficiální internetová stránka SNS. <http://www.sns.org.rs/lat/o-nama/program-sns> (staženo 11. 4. 2017).
- „Program Socijalističke Partije Srbije“. Oficiální internetová stránka SPS.
<http://www.sps.org.rs/documents/PROGRAM%20SPS.pdf?lang=lat> (staženo 11. 4. 2017).
- „Program Stranke“. Oficiální internetová stránka DSS. <http://www.dss.rs/program-stranke/?lng=lat#1454948061455-a2c5319a-01c1> (staženo 11. 4. 2017).
- „Serbia“. European Commission. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/serbia_en (staženo 5.3.2017).
- „Serbia: Political Parties and the EU“. European Parliament.
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/565879/EPRS_ATA\(2015\)565879_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2015/565879/EPRS_ATA(2015)565879_EN.pdf) (staženo 10. 3. 2017).

„Public Opinion Poll“. European Integration Office Government of the Republic of Serbia. <http://www.seio.gov.rs/eng/documents/national-documents/public-opinion-poll> (staženo 10. 4. 2017).

„Serbia profile“. BBC. <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-17913357> (staženo 11. 4. 2017).

„Serbian Citizens' Attitude towards EU: Public Opinion Poll (December 2015)“. European Integration Office Government of the Republic of Serbia. http://www.seio.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/istrazivanja_javnog_mnjenja/opinion_poll_december_15.pdf (staženo 10. 4. 2017).

„The World Factbook“. CIA. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html> (staženo 20. 3. 2017).

Dokumenty dostupné online

„Council Conclusions on Kosovo“. Slovinské predsednictvo EU 2008. http://www.eu2008.si/en/News_and_Documents/Council_Conclusions/February/0218_GAERC5.pdf (staženo 10. 3. 2017).

„EU Facilitated Dialogue: Agreement on Regional Cooperation and IBM Technical Protocol“. The Council of the EU. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/128138.pdf (staženo 12.3.2017).

„Sdělení komise Evropskému parlamentu a Radě – Strategie rozšíření a hlavní výzvy na roky 2006–2007“. EUR-Lex. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52006DC0649> (staženo 10. 3. 2017).

„Leaked Version of the First Agreement“. RTS. <http://www.rts.rs/upload/storyBoxFileData/2013/04/20/3224318/Originalni%20tekst%20Predloga%20sporazuma.pdf>. (staženo 10.2.2017).

„Request for an Advisory Opinion of the International Court of Justice on Whether the Unilateral Declaration of Independence of Kosovo is in Accordance with International Law“. Security Council. <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20A64%20L.65%20Rev1.pdf> (staženo 10.2.2017).

„Resolution 1244“. UN General Assembly. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement> (staženo 10. 2. 2017).

„Resolution of the National Assembly on the Protection of Sovereignty, Territorial Integrity And Constitutional Order of the Republic of Serbia.“ Official Site of the Government of Serbia. <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=42050> (staženo 15. 1. 2017).

„Serbia and Kosovo: Normalisation of Relations“. European Parliamentary Research Service. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/579079/EPRS_ATA\(2016\)579079_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/579079/EPRS_ATA(2016)579079_EN.pdf) (staženo 10.2.2017).

„Serbia 2008 Progress Report“. European Commission. [https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid\[0\]=96&field_file_country_tid\[0\]=108](https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid[0]=96&field_file_country_tid[0]=108) (staženo 15. 1. 2017).

„Serbia 2009 Progress Report“. European Commission. [https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid\[0\]=96&field_file_country_tid\[0\]=108](https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid[0]=96&field_file_country_tid[0]=108) (staženo 15. 1. 2017).

„Serbia 2011 Progress Report“. European Commission. [https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid\[0\]=96&field_file_country_tid\[0\]=108](https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid[0]=96&field_file_country_tid[0]=108) (staženo 15. 1. 2017).

„Serbia 2012 Progress Report“. European Commission.. [https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid\[0\]=96&field_file_country_tid\[0\]=108](https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid[0]=96&field_file_country_tid[0]=108) (staženo 15. 1. 2017).

„Serbia 2013 Progress Report“. European Commission. [https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid\[0\]=96&field_file_country_tid\[0\]=108](https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/key-documents_en?field_file_theme_tid[0]=96&field_file_country_tid[0]=108) (staženo 15. 1. 2017).

„Stabilization and Association Agreement“. European Commission.

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/glossary/terms/saa_en (staženo 15. 3. 2017).

„Standard Eurobarometer 66“. Evropská komise.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb66/eb66_highlights_en.pdf (staženo 10. 3. 2017).

„Standard Eurobarometer 71“. Evropská komise.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb71/eb71_std_part1.pdf (staženo 10. 3. 2017).

„Standard Eurobarometer 79“. Evropská komise.

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb79/eb79_publ_en.pdf (staženo 10. 3. 2017).

„Summary of the Advisory Opinion“. International Court of Justice. <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/16010.pdf>. (staženo 5. 3. 2017).

„Survey of Serbian Public Opinion“. International Republican Institute.

http://www.iri.org/sites/default/files/wysiwyg/serbia_november_2015_poll_public_release.pdf (staženo 10. 3. 2017).

„Thessaloniky Declaration 2003“. European Commission Press Release Database.

http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-03-163_en.htm (staženo 5. 3. 2017).

„Zagreb Summit“. European Commission Press Release Database.

http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-07-169_en.htm (staženo 5. 3. 2017).

Články zpravodajství dostupné online

„Anketa: Večínska podrška sporazumu iz Brisela“. *RTS*, 25. dubna 2013.

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/1312616/anketa-vecinska-podrška-sporazumu-iz-brisela.html> (staženo 11. 4. 2017).

„Controversy Rages Over Kosovo's UNESCO Membership“. *Radio Free Europe*. 22.

října 2015. <https://www.rferl.org/a/kosovo-serbia-fights-unesco-membership/27320037.html> (staženo 10.4.2017).

„Croatia, Slovenia Sign Border Dispute Deal“. *CNN*, 4. listopadu 2009.

<http://edition.cnn.com/2009/WORLD/europe/11/04/croatia.slovenia.agreement/index.html?s=PM:WORLD> (staženo 11. 4. 2017).

„Key Parties in Serbia“. *Balkan Insight*, 3. dubna 2015.

<http://www.balkaninsight.com/en/article/who-is-who-political-parties-in-serbia> (staženo 11. 4. 2017).

„Leaders of Serbia, Kosovo Meet for First Time under EU Auspices“. *Radio Free Europe*, 19. října 2012. <http://www.rferl.org/a/kosovo-serbia-eu-meeting/24745120.html> (staženo 11. 4. 2017).

„Most Serbs Acknowledge Independent Kosovo, Poll“. *Balkan Insight*, 5. března 2013. <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbians-acknowledge-kosovo-independence> (staženo 11. 4. 2017).

„North Kosovo Serbs Dismiss Tadic Plan“. *Balkan Insight*, 26. ledna 2015.

<http://www.balkaninsight.com/en/article/tadic-s-plan-similar-to-ahtisaari-s> (staženo 11. 4. 2017).

Rosa Balfour and Alice Pappas. „Kosovo’s Local Elections and the Way Ahead“. *European Union Institute for Security Studies*, prosinec 2013.

http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Alert_41_Kosovo.pdf (staženo 11. 4. 2017).

„Serbia Cannot Join EU without Recognizing Kosovo“. *B92*, 28. května 2010.

http://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2010&mm=05&dd=28&nav_id=67439 (staženo 11. 4. 2017).

„Serbian EU Accession Negotiations: Nothing Unexpected in Chapter 35“. *European Western Balkans*, 28.12.2015. <https://europeanwesternbalkans.com/2015/12/28/serbian-eu-accession-negotiations-nothing-unexpected-in-chapter-35/> (staženo 11. 4. 2017).

„Srbové v Kosovu se bouří. Nelíbí se jim dohoda Bělehradu s Prištinou“. *Lidové noviny*, 22. dubna 2013. http://www.lidovky.cz/dohodu-dodrzovat-nejbudeme-bouri-se-srbove-v-kosovu-fxp-/zpravy-svet.aspx?c=A130422_175905_ln_zahranici_jzl (staženo 11.4. 2017).

„Tadić položio zakletvu“. *B92*. 15. února 2008.

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2008&mm=02&dd=15&nav_id=285045 (staženo 10.5.2017).

Teslik, Lee Hudson. „Montenegro’s Referendum on Independence“. *Council on Foreign Relations*. 19. května 2006. <http://www.cfr.org/montenegro/montenegros-referendum-independence/p10725#p5> (staženo 10.5.2017).

„Vojislav Koštunica: EU koristi pregovore sa Srbijom kao sredstvo za razbijanje i osiromašivanje zemlje“. *NSPM*. 18. prosince 20013.

<http://www.nspm.rs/hronika/vojislav-kostunica-eu-koristi-pregovore-sa-srbijom-kao-sredstvo-za-razbijanje-i-osiromasivanje-zemlje.html?alphabet=l#yvComment97121>
(staženo 10.5.2017).

„What do Serbian Citizens Think About Their Own Security and the Security of Serbia?“. *Belgrade Centre for Security Policy*, 11. června 2011.

<http://www.bezbednost.org/BCSP/4259/We-have-presented-results-of-public-opinion-poll.shtml> (staženo 11. 4. 2017).